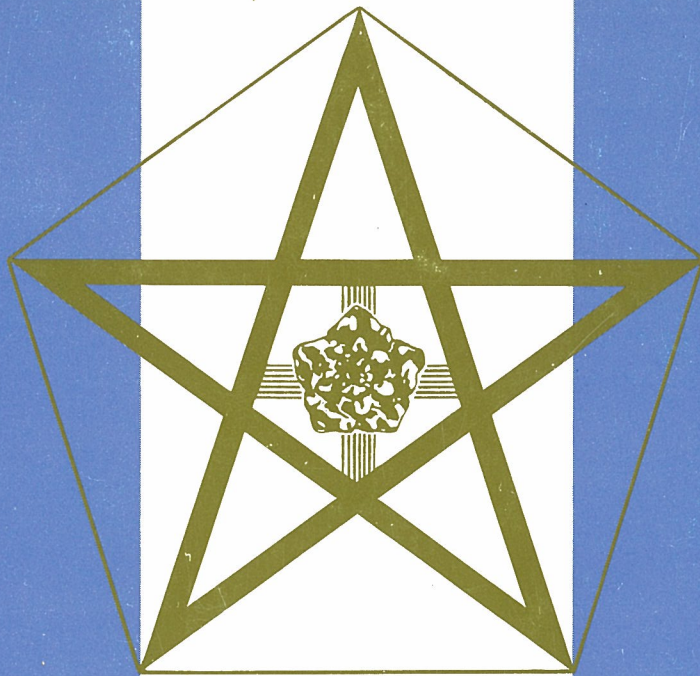




P A R A C E L S U S

VON

H O H E N H E I M

1493-1993

PENTAGRAM

LECTORIUM ROSICRUCIANUM

15e jaargang nr. 6

PENTAGRAM

Tijdschrift van de Internationale
School van het Gouden Rozenkruis
Lectorium Rosicrucianum

Versijnt in de volgende talen:

Nederlands
Duits
Engels
Frans
Hongaars
Italiaans*
Pools
Portugees
Spaans*
Zweeds

Het blad versijnt 6 maal per jaar

** versijnt 4 maal per jaar*

Redactie en administratie:

Nederland:

Lectorium Rosicrucianum
Bakenessergracht 11-15
NL-2011 JS Haarlem

België:

Lectorium Rosicrucianum v.z.w.
Lindenlei 12, B-9000 Gent
Verantwoordelijk uitgever: E. De Keyser

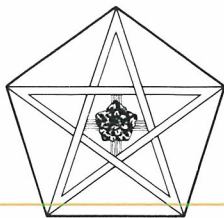
Druk:

Stichting Rozekruis Pers
Bakenessergracht 5
NL-2011 JS Haarlem (Nederland)

Abonnementsprijs (6 nrs. p. jaar):

Nederland: fl. 45,- per jaar, losse nummers fl. 9,-
België: Bfr 850,- per jaar, losse nummers Bfr 180,-
Andere landen fl. 49,50 per jaar
C.V. De Rozekruis Pers g.a. Haarlem
Postgiro 522103

Het overnemen van artikelen of gedeelten daarvan uit PENTAGRAM is alleen toegestaan met bronvermelding en onder toezending van een bewijsexemplaar aan de uitgeefster.



PENTAGRAM

Het tijdschrift *Pentagram* stelt zich ten doel de aandacht van zijn lezers te vestigen op de nieuwe tijd die aangebroken is.

De Geestesschool van het Gouden Rozenkruis, vertegenwoordigd door het Lectorium Rosicrucianum, reageert op de bevrijdende impulsen die in onze tijd tot de mensheid uitgaan. Zij stelt zich geheel in dienst van de mensheidsbevrijdende arbeid, die de Universele Broederschap in deze tijd zeer krachtig onderneemt.

De opdracht van de mens is: het weven van het Soma Psychikon, het gouden bruiloftskleed, een voertuig waarmee hij de bovennatuur kan betreden, na het lagere leven en de dood te hebben overwonnen.

Het Pentagram is door alle tijden heen het symbool geweest van de wedergeboren mens, de nieuwe mens.

Het is eveneens het symbool van het universum en zijn eeuwige wording, waarin het Godsplan tot openbaring komt.

Een symbool heeft echter alleen waarde indien het tot realiteit gevoerd wordt. Als de mens het pentagram in zijn mikrokosmos heeft verwerkt, heeft hij de dood overwonnen. Dan staat hij op het pad van transfiguratie.

Het blad *Pentagram* richt de lezer nu op deze geestelijke revolutie, die in hemzelf moet plaatsvinden.

Inhoud

1993, 15e jaargang nr. 6

- 2 Was Paracelsus een Rozenkruiser?
- 6 Alterius non sit, qui suus esse potest
- 12 Leven naar de eis van Godswege gesteld
- 14 Paracelsus in zijn tijd

- 18 Het leven van Paracelsus
- 22 Paracelsus als arts
- 27 Philippus Theophrastus Bombastus Aureolus Paracelsus von Hohenheim
- 35 Theophrastia Sancta

Was Paracelsus een Rozenkruiser?

Dat Paracelsus een broeder van het Rozenkruis was, wordt door verscheidene auteurs verondersteld, hoewel daarvoor geen historische aanwijzingen zijn te vinden. Ook al omdat de eerste tekenen dat er een broederschap van het Rozenkruis zou bestaan, pas openbaar worden door publikaties van respectievelijk de Manifesten van de Broederschap in 1614, 1615 en 1616, de Fama, de Confessio en het Scheikundig Huwelijk van C.R.C.

Hoe komt men ertoe Paracelsus te verbinden met het Rozenkruis, terwijl er toch duidelijk in de Fama Fraternitatis wordt gezegd dat hij, «ofschoon hij niet tot onze Broederschap behoorde, toch volijverig het Boek M had gelezen»?

Uit de woorden *ofschoon hij niet tot onze Broederschap behoorde* volgt, dat de broederschap dus reeds in de tijd van Paracelsus bestaan zou hebben, terwijl pas 73 jaren na zijn dood het eerste Manifest der Rozenkruisers Broederschap verschijnt. Voorts moeten wij letten op het feit dat er met nadruk in de Fama wordt gezegd dat Paracelsus *ijverig het boek M had gelezen*.

Wat is het Boek M?

Over de aard van het Boek M is sindsdien veel gespeculeerd. Was het een oud wijsheidsboek dat was overgeleverd als een geheim boek dat alleen door ingewijden gelezen mocht worden?

Het Boek M is een symbolische aanduiding voor de universele, oorspronkelijke wijsheidsleer die niet in letters en geschriften te vatten is, maar alleen toegankelijk is wanneer men de innerlijke sleutel daartoe bezit. Dat wil zeggen, dat brokstukken van deze oerwijsheid te vinden zijn in de leringen die verwijzen naar het oorspronkelijke doel van de mens als creatuur in de schepping. Verwijzingen die vooral aangeven, hoe de mens weer naar zijn oorspronkelijke staat dient terug te keren.

De sleutel van het Boek M ligt in de mens zelf

De sleutel die toegang geeft tot de inhoud van het Boek M, die het mogelijk maakt dit boek te lezen, die sleutel ligt in de mens zelf besloten. Die sleutel is de geestnucleus, de godvonk die mikrokosmisch met de mens verbonden is. Het is de Roos van het onsterfelijke, eeuwige zijn. Wie zijn leven wijdt aan het vrijmaken van de kernkracht van de geestnucleus, ontsluit in zichzelf de zegels van het Boek M. In de geestnucleus, in de Roos van de mikrokosmos, ligt alle wijsheid, alle kennis van het Al verborgen. De werkelijk geestelijke mens, in deze betekenis, heeft toegang tot het Boek M, tot de Universele Leer der bevrijding van alle tijden. Alle geestelijk groten en vele anderen die naar de geest gegrepen waren, hebben daarvan getuigd, daaruit geput. En ontelbare fragmenten en brokstukken liggen verborgen in hun geschriften en openbaringen. Wij kunnen deze universele wetenschap, deze geestelijke kennis, ook aanduiden met het

woord *Gnosis*. Allen die uit de Gnosis spreken en leven, putten uit hetzelfde ongeschreven boek. Uit de geestelijke erfenis, die op deze wijze met de mensheid verbonden blijft. Zij herkennen elkaars leringen en openbaringen. Zij sluiten erop aan en transformeren deze weer voor de mensheid van hun eigen tijd.

Innerlijk herkennen van vrijgemaakte Gnosis

De broeders van het klassieke Rozenkruis herkenden op deze wijze de universele leringen in het werk van Paracelsus. Zij bejubelden hem daarom, maar namen op hun beurt ook zijn wijsgerige, bevrijdende leringen over. De toorts van de Universele Leer aller tijden wordt zo overgedragen en voortgedragen door de tijd. De ene keer verborgen en bestemd voor een kleine groep, de andere keer in de volle openbaarheid voor iedereen die daardoor wordt aangetrokken.

Symbolen zijn altijd een uitdrukking, de verbeelding geweest van een diep innerlijk weten. De Roos is het symbool van de goddelijke afkomst van de mens en de godvonk die immer nog in zijn mikrokosmos gloeit. Het kruis is de mens die zich naar zijn natuurwezen, als aardse mens, volkomen offert, volkomen weg-schenkt aan de oergrond van het goddelijke plan en het doel van zijn leven dat in hem verankerd ligt. Wanneer hij zijn leven wijdt aan de geboorte van God in het vlees, van de eeuwigheid in de tijd, worden de tegenstellingen opgeheven en is de weg vrij voor transfiguratie. Dan wijdt hij zich aan de bevrijding van de in doodsslaap verzonken goddelijke oerkern en aan de terugkeer in het Oerplan aller Dingen.

Zo is het Boek M het boek der mensheid en het volledige gnostieke verleden ligt daarin opgetekend. Allen die het pad van bevrijding van de ziel zijn gegaan en het voleind hebben, schreven hun ervaringen daarin neer. Dit boek

is niet gebonden aan ruimte en tijd, niet beperkt door aantallen bladzijden. Het is de eonenoude goddelijke vertelling die heden, verleden en toekomst omvat houdt. Het is het goddelijke koord dat de mensheid verbindt met de oergrond aller dingen die wij slechts kunnen aanduiden met het woord *God*, of het allesomvattende *Niets*.



Philosophia Sagax (1537/38) is één van de laatste grote werken van Paracelsus over de verhoudingen tussen de mikrokosmos en de makrokosmos.

Het Rozenkruis is van alle tijden

Het Rozenkruis en de Broederschap van de Geest, waarvan het Rozenkruis een bloeiende tak is, zijn niet gebonden aan de klassieke broeders die in het begin van de zeventiende eeuw hebben gewerkt. Het Rozenkruis is van alle tijden. Het existeert van het begin van het menselijke bestaan; sinds de mensheid door de werelden van stof doolt.

Paracelsus bezat de sleutel tot de Universele Gnostieke Wijsheid. Hij las het Boek M. Daardoor had hij ook toegang tot die geschriften die daarop geïnspireerd zijn. Het *Corpus Hermeticum* bijvoorbeeld. In zijn gehele werk liggen de sporen van oude gnostieke wijsheid die als het ware opnieuw door hem werd vertolkt in de taal van zijn tijd. Het is opmerkelijk, maar tevens volkomen logisch, dat op keerpunten in de horizontale geschiedenis van de mensheid steeds door de Oer-Wijsheid geïnspireerde geschriften het licht zien en groten van geest een nieuwe weg vrijmaken voor ware geestelijke revolutie. Het pad van bevrijding wordt door hen dan vlak vóór de mensheid geplaatst.

Een pure hermeticus en gnosticus

Zo is het ook begrijpelijk dat de één de ander inspireerde. Dat blijkt duidelijk bij bestudering van het werk van diegenen die door deze geestelijke omwenteling gegrepen werden en de noodzaak helder voor zich zagen. Om die reden is dan ook veel van de filosofie, wijsheid en inzichten van Paracelsus terug te vinden in zovele Rozenkruisersgeschriften die na de Manifesten zijn verschenen. In de werken van Jacob Boehme, die 34 jaar na de dood van Paracelsus werd geboren, zijn deze aspecten volop aanwezig. Hij geeft zijn *De Signatura Rerum* zelfs dezelfde titel die Paracelsus aan een van zijn boeken gaf. Dat er tussen Jacob Boehme en de schrijvers

van de *Manifesten* geen verbinding zou zijn geweest, is onwaarschijnlijk. Vergeten wij niet dat zijn eerste boek, *Aurora* of het *Morgenrood in opgang*, al in 1613 verscheen. Dus een jaar vóór de Fama! Thans is ook bekend geworden dat voordien de *Manifesten* reeds in manuscript circuleerden (zie het artikel *Theophrastia Sancta*).

Overigens is het heel logisch dat sommige auteurs Paracelsus zo krachtig met het Rozenkruis verbinden. Paracelsus was immers een pure hermeticus en gnosticus! Hij leefde in een tijd van felle godsdienststrijd, hervorming en geestelijke onderstromen. Maar hij conformeerde zich met geen enkele kerk of stroming. Hij had zijn eigen boodschap. Hij was een gnosticus, een Rozenkruiser, een zuivere christen. Zijn ene zorg was niet alleen de mens te genezen – waarbij hij Jezus als voorbeeld nam – maar vooral de éénwording van de ziel met God. Voor hem zelf en uiteraard voor alle mensen.

Wanneer zijn kennis van de natuur en van de geestelijke wereld eenmaal voldoende gereijpt is, beleeft hij een diepe, innerlijke geestelijke ervaring die hem verbindt met de goddelijke wijsheidsleer aller tijden: het Boek M. Hij schrijft meer dan 120 boeken die zijn geestelijke, diep godsdienstige gnostieke wijsheid weerspiegelen. De meeste van deze boeken zijn verbrand en verdwenen!

Zijn woorden waren te revolutionair

Het is echter bekend dat hij een kring van mensen om zich heen trok, met wie hij uitsluitend over de ware religie, de godsdienst van de innerlijke mens sprak. Wat hij hierover op schrift stelde, was te revolutionair, te gevaarlijk voor de gevestigde orde. Want hij legde de vinger op de open wonde van zijn tijd! Paracelsus was diep bewogen door de tragiek van het mens-zijn in de gevallen en van God afgeweken levensstaat. Maar tegelijkertijd is hij zich bewust van de grote adel van de mens, die immers een gevallen Godskind is

dat moet terugkeren naar zijn oorspronkelijke bestemming. Daarom ziet hij zichzelf als arts, niet alleen als genezer van de stoffelijke mens, maar ook als heelmeester op het pad van geestelijke verlossing. Hij ziet zijn wetenschap dan ook als een priesterlijke roeping door God beroepen. Dat is een drang om te genezen die allereerst vanuit het hart moet opwellen; zoals volgens hem de Bijbel ook moet worden gelezen met het hart!

Paracelsus spreekt in dit verband over de drievoudige mens met een stoflichaam, een zielelichaam en een geestelijk lichaam. Het Licht van de Heilige Geest moet deze eenheid weer herstellen.

Aanvankelijk denkt hij aan vernieuwing van de kerk door het christendom te vergeestelijken, te verinnerlijken. Maar spoedig ziet hij in dat dit een hersenspinsel is en onmogelijk uitvoerbaar is. Hij ontmoet alleen maar vijandschap en ontkenning. Men noemt hem zelfs een atheïst, een godloochenaar. Maar zo is het toch altijd gegaan met de Waarheid?

Felle taal liet geen heilig huisje heel

Erasmus is één van de weinigen die begrijpt dat Paracelsus veel méér is dan een wonderdokter die de wereld versteld doet staan van zijn kennis en succes. Hij herkent de diepe Waarheid die aan alle doen en laten van Paracelsus en aan al zijn geschriften ten grondslag ligt. Maar helaas blijft Erasmus humanist en de prediker van de tolerantie. Van Johann Valentin Andreae is bekend dat hij zich nogal stoorde aan de felle taal en formuleringen waarmee Paracelsus geen heilig huisje heel liet. Paracelsus wilde een doorbraak forceren en de orthodoxe dogmatiek van de kerk verstoren. Andreae zag dit anders. Hij was tenslotte theoloog. Maar hij stond ook onder invloed van de broeders van het Rozenkruis. Hij stond voor de stichting van de Broederschap, de Uniteit, maar legde op zijn 65ste jaar het moede hoofd in de schoot, ondanks de smeekbeden van Comenius om toch de vlam voort te dragen!

Paracelsus doorziet de verschrikkelijke corrup-

tie van de maatschappij en de domheidsmacht van de kerk zijner dagen. Hij is een vreemdeling in deze wereld. Te voet legt hij 5000 kilometer af en doorkruist vrijwel het gehele Europa van die dagen. Hij noemt zichzelf een *zwerver* die uiteindelijk alleen maar op weg is naar zijn Oorspronkelijke Eindbestemming. Hij sterft in het huis *Zum Weißen Rose*, op weg naar de Witte Roos. Het is ook niet voor niets dat op het titelblad van één van zijn werken een stapel boeken staat afgebeeld met op de rug de letter *R* en het woord *Rosa*.

Andreae heeft wellicht gelijk. Paracelsus was een rebel, een geestelijke revolutionair. Hij was eveneens de grote inspirator achter het latere werk van de broederschap van het Rozenkruis. Aan Paracelsus ontleende zij de hermetische wijsheid over de wisselwerkingen tussen makrokosmos en mikrokosmos. Tussen het Al en de mens, als geestelijk middel tussen Geest en stof, staat daar het Woord, als de scheppende Kracht in het Al. Dit Woord leren verstaan was en is het doel van alle geestelijke hervormers en afgezanten van de Broederschap. Uit dit Woord is het Licht en het Leven van de Mens. Daarin ligt ook de diep verborgen betekenis van de gebeurtenis die in de Fama Fraternitatis wordt aangehaald als de broeders in het graf van Christiaan Rozenkruis het *Vocabularium* (woordenboek), de Reisgids (*Itenerarium*) en de levensbeschrijving (*Vita*) van Paracelsus aantreffen.

Het *Vocabularium* verwijst naar de sleutel die past op het Boek M, de Eeuwige Universele Wijsheid. De Reisgids verwijst naar het Pad dat ieder mens als Paracelsus moet gaan. Als zwerver en als vreemdeling in deze wereld. En de Levensbeschrijving geeft het voorbeeld hoe de mens zich moet offeren voor wereld en mensheid. Gaarne verwijzen wij hier naar het-geen Jan van Rijckenborgh hierover in *De Roep der Rozenkruisers Broederschap*¹⁾ ontsluit. Zo blijkt dat Paracelsus een Rozenkruiser was.

1 Zie blz. 12, *Leven naar de eis van Godswegen gesteld*.

Alterius non sit, qui suus esse potest

Wees niet afhankelijk van een ander, als ge uw eigen meester kunt zijn



Met dit devies demonstreert Paracelsus zijn levensdoel, het programma dat hij wil verwirkelijken. Hij paste dit devies echter niet alleen op zichzelf toe, maar hield het ook andere mensen voor. Het bevat niet alleen een eis, maar ook de enige voorwaarde waaronder aan deze eis kan worden voldaan. Dit devies geeft het doel en de ontwikkeling van iedere mens aan en geldt voor zowel zijn aardse als zijn geestelijke ontwikkeling.

Op het aardse vlak heeft een mens de taak om de wet die zijn verschijnen bepaalde, te verwirkelijken. Wat in hem aan vermogens van biologische, psychische en karmische aard aanwezig is, moet zoveel mogelijk tot uitdrukking worden gebracht. Volgens Paracelsus is genot niet de zin van het leven. Wel echter het ontplooiën van krachten in de mens, opdat hij later een geschikt werktuig kan vormen voor de goddelijke Geest. Wanneer een mens deze krachten ontplooit, zal hij ook voor anderen van een zo groot mogelijk nut kunnen zijn. Natuurlijk kan niet iedereen een zelfstandig beroep uitoefenen. Maar in elk beroep kan hij proberen om zijn talenten zodanig te ontwikkelen en aan te wenden als zijn inzichten toelaten. Hij moet ernaar streven om onafhankelijk te worden van de mening van anderen, vrij van vrees voor anderen en van hun spot. Dat is een langzaam groeiproces. Niemand kan zomaar zonder meer onafhankelijk zijn. Maar het valt te leren. Paracelsus heeft het geleerd. Zonder bezit, zonder connecties, zonder vermogen, zonder vaderland en zonder familie verliet hij

zich uitsluitend op zijn kennis, kundigheden en vaardigheden. Hij was niemands knecht. Hij leerde zijn eigen meester te zijn.

Alles waarnemen met het licht der natuur

Dat gold vooral op het gebied van de kennis. Hij had veel bestudeerd en ervaringen van anderen getoetst. Hij had zich echter aangewend alleen met zijn eigen ogen te zien en met het *licht der natuur*, het verstand, waar te nemen. Niets nam hij blindelings aan. Slechts wat zijn ogen zagen en zijn vingers voelden nam hij in zich op. Hij verwierp de gevestigde en verstarde schoolse wetenschap en baseerde zijn kennis op ervaring. *Niet menen, maar weten!* Hij bestudeerde mineralen, planten, dieren en natuurverschijnselen om zo de daarin werkende krachten en wetten te leren kennen. Toch leerde hij ook van anderen, maar hij nam niets klakkeloos aan en onderzocht hun stellingen met zijn eigen verstand. Hij was geen knecht van dogma's en tradities, maar hij was meester van het eigen verstandelijke licht.

Pamflet dat in 1560, ca 20 jaar na de dood van Paracelsus in omloop kwam. Bibliotheca Philosophica Hermetica, Amsterdam.

Het aardse in dienst van de schepping

Paracelsus had al zijn kennis, ervaringen en vaardigheden heel goed voor zichzelf kunnen benutten en zo tot de hoogste top kunnen klimmen. Springplanken waren er genoeg. Zijn betrekking als stadsarts te Bazel bijvoorbeeld gaf hem tevens het recht om aan de universiteit te doceren. Zijn devies werd echter gemakkelijk verkeerd geïnterpreteerd als: *De sterke is de machtigste als hij alleen staat*. Daarom blijft ook altijd de vraag, waarvoor men zelfstandigheid en vrijheid inzet. De geschiedenis geeft talloze voorbeelden van mensen met grote capaciteiten die werden ingezet om er zelf beter van te worden. Of om het eigen volk te verheffen, de eigen hartstochten en idealen te bevredigen. Maar dan wordt een mens slaaf van zijn eigen hartstochten, voorstellingen en ideeën. Dan is hij niet langer zijn eigen meester. Misschien maakt hij zich uiterlijk vrij van anderen, maar de innerlijke onvrijheid neemt toe. Door zijn hartstochten en idealen te dienen, wordt hij uiteindelijk slaaf van mensen en omstandigheden die nodig zijn om zijn behoeften te bevredigen. En zich in die zin ook onontbeerlijk weten te maken.

Paracelsus schrok nooit terug voor menselijk lijden

Wat betekent dan het *eigen meester zijn*? Het is het toepassen van verworven kennis, capaciteiten en vaardigheden voor het welzijn van anderen en voor de gehele schepping. Alleen op deze basis kan een mens zichzelf waar maken, verwerkelijken. Door te werken voor zijn medeschepsel. Paracelsus deed dit als arts. Als er ooit iemand is geweest die niet terugschrok voor de diepten van het menselijk lijden en daar volkomen onbaatzuchtig verlichting bracht, dan is hij het wel geweest.

Een mens kan zijn krachten in ieder beroep inzetten voor anderen en de gehele schep-

ping. Het is een levenswet dat alleen datgene wat een mens voor anderen doet – niet uit slavernij, maar voor hun welzijn – bijdraagt aan de realisatie van zijn eigen wezen. Terwijl alles wat hij doet om zijn eigen hartstochten en behoeften te bevredigen – boven hetgeen werkelijk noodzakelijk is als een minimum – hem van zichzelf vervreemdt. Verder maakt alles wat een mens vasthoudt uit hardnekkig principe of dogma, hem tot een slaaf van dat principe en dat dogma. Maar doet hij steeds nieuwe ervaringen op en vraagt hij zich steeds weer af hoe hij het welzijn van de ander belangeloos kan dienen, dan blijft hij vrij en is hij zijn eigen meester.

Het waarmaken van het eigen zelf

Een mens bestaat echter niet alleen uit een aardse schepsel dat zich in dienst aan anderen en in het licht van het verstand moet ontplooiën, vrij van arrogantie en zelfhandhaving. Paracelsus bewijst dat een geweldig heimwee kan opstijgen uit de diepten van de ziel en een mens dan niet meer met rust laat. Dit is het ware wezen, het goddelijke wezen dat hunkert naar hereniging met het goddelijke leven. *Wil een mens werkelijk mens zijn, dan moet hij leven uit de geest van het leven van de mens en dus de animale geest wegdoen.*

In dit opzicht betekent het *eigen meester zijn*, dat een mens zijn ware wezen erkent: dat hij van Gods geslacht is. Op die basis kan hij het goddelijke in zijn eigen wezen aan het Licht tillen. Dat is geen verstandelijk erkennen. Onweerstaanbaar moet datgene zich in de mens gaan ontplooiën wat diep in hem verborgen ligt en van goddelijke aard is. Deze drang is de wortel van alle innerlijke en uiterlijke onrust bij Paracelsus. Daarom bond Paracelsus zich nergens aan. Daarom zag hij af van bezit, roem, macht en familiebanden. Want in al dit soort bindingen ervoer hij gevangenschap voor het ware zelf dat vrijheid zocht. Deze

drang is ook de basis van zijn devies: *Wees niet afhankelijk van een ander – niet van enige aardse kracht of eigenschap – als ge uw eigen meester kunt zijn.*

Het aardse leven in dienst van het ware zelf

Wie door dit ware zelf wordt gedreven, ziet hoe het aardse leven opnieuw wordt gepolariseerd en nieuwe waarden toont. De drang van het ware zelf is hier de maatstaf; daarmee wordt de houding tegenover het aardse bepaald. Zo blijkt het devies van Paracelsus een levensprogramma te zijn. Het al of niet realiseren van dit programma is letterlijk een kwestie van leven of dood. Want wie deze drang kent, kan geen slaaf van het aardse leven blijven. Hij zou dat ervaren als verraad aan zijn diepste wezen. Toch trekt de aardse natuur hem vanaf dat moment pas echt binnen haar invloedssfeer om hem als slaaf te behouden. Wie zijn eigen meester *kan* zijn, moet dit meesterschap veroveren door ervaringen, strijd en lijden in zichzelf.

Innerlijke zelfstandigheid naar aardse maatstaven veroverd, is in deze strijd van onschatbare waarde. Eigen daadkracht en verantwoording. Met eigen ogen kunnen zien, vrij zijn van hartstochten, vastgeroeste ideeën en dogma's, de bereidheid anderen te dienen... het zijn allemaal aspecten die de verwerkelijking van het ware zelf ten goede kunnen komen.

Elke positieve eigenschap die men in de aardse leerschool heeft verworven, kan een hulp zijn op de geestelijke weg. Wie niet reeds tot op zekere hoogte zelfstandig heeft leren zien en handelen, zal daarvan nadelen kunnen ondervinden op zijn geestelijk pad.

Toch kunnen zulke positieve eigenschappen ook een belemmering vormen, indien een mens deze als basis kiest en er zelfs trots op is. Zij zijn onder de beste omstandigheden niet meer dan een hulpmiddel, maar zeker geen garantie voor het bereiken van het hoge geestelijke doel.

Neutraliteit is voorwaarde voor ontplooiing van het ware zelf

Ontplooiing van het ware zelf – het devies van Paracelsus – is dus een proces. Enerzijds trekt de kandidaat zich geleidelijk aan terug uit de gevangenis van wereld en mensheid, anderzijds treedt zijn ware wezen steeds meer naar voren. Dit proces begint met terugtrekking uit de periferie naar het centrum. Want *zoals een punt in het midden van de cirkel staat, zo staat God in het midden van al zijn krachten.* De wereld verbreekt een mens wanneer deze zijn aandacht en energie op haar vele aanzichten richt en zich daarin verliest. Ten tijde van Paracelsus was dit niet anders dan nu. Slechts door zelfstandigheid te plaatsen tegenover de zuigkracht van de aardse natuur en het doel van deze natuur te doorschouwen, kan een mens in zijn diepste wezen, in het centrum van zijn levensstelsel, blijven staan.

Ook de last van zijn dagelijks werk kan een mens neerdrukken en hem weerhouden om tot zichzelf te komen. Daarbij komen dan ook nog gevoelens van angst en hoop die oprijzen uit het mikrokosmisch verleden en hun eisen stellen. Daardoor kan een mens gemakkelijk in gevangenschap verstrikt raken, zolang hij nog zijn eigen meester niet is. Gewelddadige opstand kan hem echter niet uit deze gevangenis bevrijden. Alleen de heimwee van zijn innerlijkste wezen kan die vrijheid bewerken. Want in de kracht van dit heimwee herkent een mens de blokkades op zijn weg naar geestelijke vrijheid. Dit inzicht en deze ervaring plaatsen hem tenslotte voor absolute neutraliteit. Hij mengt zich niet meer in hetgeen op hem afkomt om hem af te leiden, maar hij neemt alles neutraal waar, zonder ertegen te strijden. En hij kan dit doen nu hij zoveel inzichten en ervaringen heeft verzameld dat hij meester over zichzelf kan zijn.

Bevrijden in volkomen neutraliteit

Het proces van ontplooiing van het ware zelf strekt zich echter ook uit tot in de wereld rondom. De maatschappij met al haar sociale, religieuze en filosofische stromingen wordt hierdoor bewogen. Ook zij spreken de mens aan. Ook uit hun banden moet de vrijheidszoeker zich bevrijden. In volkomen neutraliteit. Paracelsus heeft zich dan ook nooit bij enige stroming van zijn tijd aangesloten. Hij was niet katholiek, niet protestant, geen sociaal revolutionair, geen verdediger van de autocratie. Hij had gemakkelijk een leidende rol kunnen vervullen in een van die vele roerige stromingen van zijn tijd. Het ging hem echter om de Waarheid die onmiskenbaar uit zijn ware zelf naar voren trad. Niet het dogma maakt zalig, maar de Waarheid maakt vrij. Deze Waarheid heeft Paracelsus met grote kracht in zijn geschriften vertegenwoordigd. Hoe meer hij de vergankelijke dingen prijs gaf, hoe sterker hij stond in het onvergankelijke. Het omgekeerde is ook waar: hoe sterker hij stond in het onvergankelijke, hoe gemakkelijker hij het vergankelijke kon loslaten. Hij werd steeds meer zijn eigen meester. Hij kreeg de kracht om zijn eigen meester te zijn en daardoor maakte hij zich vrij van alle bindingen met dingen en mensen.

Is dat niet dezelfde weg die de oude alchimisten als transfiguratie beschrijven? Het oude wezen sterft, zodat het nieuwe wezen kan opstaan! Hieruit blijkt dat het devies van Paracelsus het oeroude en altijd actuele proces van transfiguratie in enkele woorden weergeeft.

Hoe kan een mens zelfstandigheid verwerven?

Maar wat moet men doen, indien men nog niet zijn eigen meester is? Of inzicht of kracht daartoe ontbreekt? Waar moet men die kracht vandaan halen? Naar het aardse leven bezien zal men zich dan nog bij anderen aansluiten.

Paracelsus leerde eveneens van anderen – bijvoorbeeld van zijn vader – totdat het *licht van zijn verstand* en zijn innerlijke kracht zo ver waren ontwikkeld dat hij onafhankelijk van anderen kon denken en leven. Uiteraard speelt de keuze van de hulp een belangrijke rol. Een leraar in dit proces moet het aanwezige talent ook kunnen ontplooiën. Daarom moet een leerling die meester kiezen die inderdaad ook *eigen meester* is. Want een meester van dit kaliber heeft er geen belang bij zijn volgelingen uit te buiten. Hij zal uit zijn eigen volkomen zelfstandigheid wegschenken en onzelfzuchtig zijn leerling stimuleren.

Dit geldt ook voor het verwerven van zelfstandigheid in de onvergankelijke gebieden. Ook Paracelsus kon zijn geestelijke ontwikkeling niet op eigen kracht volbrengen. Hij moest leraren zoeken die het Licht van de Geest in hem konden ontsteken en tot een vlam konden aanwakkeren. Voor de moderne mens is dat niet anders. Hij zal moeten zoeken naar het proces van transfiguratie. Daarbij zal hij zeker mensen en groepen ontdekken die hem op de goede weg willen helpen. De zoeker moet echter intelligent en volgens zijn eigen innerlijke maatstaven onderzoeken of degene die hij ontmoet de stem van het innerlijk heimwee ook versterkt en hem «kraamhulp» kan verlenen bij de geboorte van de ware, innerlijke mens. Is hij er zeker van een bonafide hulp te hebben gevonden, dan zal hij niet aarzelen de gewezen innerlijke weg te gaan. Want op het moment van de ontmoeting zal hij bemerken dat hij nog niet in staat is zelfstandig en als eigen meester het Rijk van de Geest te herkennen en naar zijn impulsen te handelen.

Volgens sommige leraren moet ieder mens alleen zijn weg naar geestelijke zelfstandigheid afleggen. Aansluiting bij een groep werkt afhankelijkheid in de hand. Dat is juist, voor zover een mens niet alleen vrijheid zoekt, maar ook geborgenheid zonder enige verantwoordelijkheid voor anderen. Zo kan bijvoorbeeld een leerling van de Moderne Geesteschool van het Gouden Rozenkruis alles van die school verwachten, maar niets van zichzelf. Hij kan

zich ook gaan verzetten tegen het keurslijf waarin hij zich heeft gemanoeuvreerd en de Geestesschool daarvoor verantwoordelijk stellen. Hij maakt zijn eigen normen, omdat hij eigen meester wil zijn, terwijl hij dat niveau nog niet heeft bereikt.

Zelfstandig zijn binnen een bonafide geestesschool

Een bonafide geestesschool zoals de Geestesschool van het Gouden Rozenkruis is gebaseerd op zelfstandigheid binnen de onvergankelijke wereld. Daardoor zal een leerling van deze school blokkades op zijn geestelijke weg kunnen herkennen en wegnemen. De krachten van het onvergankelijke levensveld werken binnen een bonafide geestesschool om zijn leerlingen zelfstandig te maken. Dat is ook hun eis. In die zin is zo'n geestesschool een *meester* die volledig uit goddelijke krachten leeft en geen behoefte heeft aan knechten en meelopers die zulke krachten ten eigen bate willen aanwenden. Deze *meester* helpt zijn leerlingen zonder eigenbelang verder. Niets is hem liever dan dat zij allemaal zo spoedig mogelijk het Rijk der Waarheid zelfstandig kunnen herkennen en daaruit leven gaan. Dan vormt zo'n geestesschool een gemeenschap van vrije mensen die hun eigen meester zijn. Die alleen het ware zelf, de Christus in hen, gehoorzamen en hem in vrijheid dienen. Paracelsus was zo'n *vrije* dienaar van Christus. Als *meester* kon hij zeggen: *Mij achterna, niet ik jullie achterna*, hetgeen hem als hoogmoed werd aangewreven. Wie leeft uit de Geest der Waarheid, moet geen mensen navolgen die door dogma's en eigenbelang worden geleefd. Zij moeten de Waarheid volgen die in hun eigen wezen is opgestaan en gestalte heeft gekregen. Wie zo'n *meester* navolgt, om het even of het Paracelsus was of de Moderne Geestesschool is, zal op een goede dag zelf *meester* worden en zichzelf toebehoren. Uit de volheid van de ineigen Geest zal hij dan anderen dienen.

Dan is het programma in het devies van Paracelsus gerealiseerd. Een zeer bijzonder programma, want het beantwoordt aan de bestemming van de mens. Het is begrepen in de ordening der wereld. Wie aarzelt het te vervullen, handelt tegen zijn geestelijke bestemming in en roept lijden op. Wie het vervult, beantwoordt aan zijn bestemming. *Wij moeten een geheel zijn, zoals Hij een geheel is, uit Wien wij het hebben.*

Bibliotheca Philosophica Hermetica



Leven naar de eis van Godswege gesteld*

En toch, hoezeer hij zich daarover innig verheugt, er ontbreekt aan zijn bezit iets essentieels, het belangrijkste, namelijk het *Vocabularium* (het woordenboek), het *Itenerarium* (het reisboek), en de *Vita* (de levensbeschrijving) van Theophrastus Paracelsus von Hohenheim. Het woordenboek, het reisboek en de levensbeschrijving: dat is de grootste schat die de broeders van het Rozenkruis in de grafkelder van C.R.C. ontdekten. Het is de schat waarvan zij dagelijks met rein gemoed kennis namen en waaraan alle mededelingen van de ware broeder R.C. ontleend zijn.

Ongetwijfeld zult u reeds hebben ontsluitend wat het woordenboek, het reisboek en de levensbeschrijving inhouden, want het is tenslotte verbijsterend eenvoudig. De sleutel tot deze wijsheid ligt verborgen in de symbolische naam *Theophrastus Paracelsus von Hohenheim*: het woordenboek ontvangen wij van *Theophrastus*, de godverklaarder; het reisboek ontvangen wij van *Paracelsus*, de verhevene; het ware leven wordt ons beschreven door *Von Hohenheim*, de mens die in het verheven huis woont, de burcht Mont Salvat. Als u het «leven» leeft in overeenstemming met de eis die u van Godswege gesteld is; als u het pad gaat van Hem die u vraagt zijn navolger te worden, dan groeit in u een nieuw wezen: Theophrastus Paracelsus von Hohenheim, de godverklaarder, de belever van de wil Gods, die na voleinde pelgrimage aankomt in Hohenheim, de stad op de berg. Dit woordenboek kunt u niet kopen of ontdekken in oude bibliotheken. Dit reisboek kunt u

niet lezen met uw stoffelijke ogen. En de verheven plaats op de berg Salvat kunt u niet bereiken met een modern transportmiddel. Het is de drievoudige godsopenbaring, die in u tot beleven komt als een daadwerkelijke sprake van de zeven zijden van het gewelf: het plan Gods in u verzonken – Theophrastus; Paracelsus – de reis aanvaard – in Christus ondergaan; de regeneratie door het heilige vuur op de berg Hohenheim.

Zie, weg valt alle geheimzinnigheid van de geheime boekenspeurders. God zelf breekt in het

Zentralbibliothek Luzern

Practica Teutsch auff das
W. D. XXXV. Jar. durch den
hochgelerten Theophrastum Paracelsum / Der freyen kün
st der Arzney vnd Astronomie / Doctor / dem gemainen
menschen zu nutz gepraectiert / vnd aufgangen.
Mars. Venus.



wezen van de moede pelgrim door, om hem in de eeuwige zonneschijn te voeren.

Van die zonneschijn stralen de moderne ingewijden iets af in de duisternis van deze aarde. Het is het licht van het door hen bereikte priesterschap, het is Theophrastus Paracelsus von Hohenheim. Deze mens, die u eenmaal zelf vanuit uw eigen wezen kunt doen spreken, is geen tussenpersoon, geen priester naar de oude ordening, die de leek tot de hemel reikt. Hij is de lichtdrager in de woestijn dezer wereld, die van hét licht, het licht Gods, getuigt.

Zo vouwt het wonder zich voor ons open:

In een andere kast bevonden zich spiegels met allerlei goede eigenschappen, en elders ook klokjes, brandende hanglampen, alsmede enige wonderlijk kunstige gezangen.

De deuren glijden weg in hun muren en wij zien de gladgepolijste spiegels der deugden; op andere plaatsen horen wij de zilveren bel len van ziele schoonheid in edele geluiden klinken; wij zien de brandende lampen van de Virgo Lucifera, die de weg van het bereiken omzomen; en wij lezen de wondervolle, kunstzinnige spreuken die ons de eeuwige dingen verklaren.

Daar rijzen de zeven deuren van het mikrokosmische godsgeheimenis omhoog, als een zevenarmige kandelaar in de tempel Gods. Door de eerste deur worden wij verbonden met de grofstoffelijke werkelijkheid, de plaats waar ons bouwstuk moet worden gefundeerd. Door de tweede deur zien wij hoe deze arbeid essentieel is voor het pad van vergeestelijking en hoe het vruchtbeginsel zich openbaart. Door de derde deur zien wij de rijkge vulde bron van dynamische krachten. Door de vierde deur voert de gang naar het leven van Paracelsus, de grote, volle levenservaring. De vijfde deur: het woordenboek, de hogere rede, komt ons verlichten. De zesde deur: het reisboek: wij worden profeten in het huis Gods. De zevende deur: het leven zelf wordt gegrepen: «Heilige Geest, kom over ons!»

En als de grote reis ten einde is en het «consummatum est» is uitgesproken, dan scheurt



Titelblad van het boek waarmee Paracelsus zich in de strijd tussen Katholieken en Lutheranen mengde. 1536. Arch. EMB, Luzern

met het geluid van een donderslag het voorhangsel vaneen, en in het graf van C.R.C. staat de tempel Gods te lichten; en de ark van zijn eeuwig verbond met zijn kinderen wordt zichtbaar als een geopend boek: *Theophrastus Paracelsus von Hohenheim*.

* Jan van Rijkenborgh, *De Roep der Rozenkruisers Broederschap*, hfdst. 22. Rozenkruis Pers Haarlem, 3e druk 1985.

Paracelsus in zijn tijd

Tijdens het leven van Paracelsus (1493-1541) stond de westerse wereld in het teken van omkering en verandering. Het Avondland stond aan de rand van de ondergang en zijn bewoners werden geconfronteerd met ingrijpende veranderingen in denk- en gevoelspatronen.

Met het jaar 1500 breekt in vele opzichten een nieuwe eeuw aan. Columbus ontdekt Amerika, Copernicus plaatst de zon in het centrum van het heelal, Leonardo da Vinci tekent de eerste vliegmachines, Martin Luther schrijft zijn theses die de aanzet geven tot de reformatie. De boekdrukkunst maakt snelle verspreiding van gedachten en inzichten mogelijk. Renaissance en humanisme breken nieuwe aspecten in het bewustzijn van de mens open.

In dit panorama van veranderingen duikt steeds weer de figuur van Paracelsus op: Theophrastus Bombastus von Hohenheim. Een onopvallende verschijning met een kromme rug. Hij is amper 150 cm lang. Velen duiden hem aan als een charlatan, kwakzalver en marktschreeuwer. En zelfs dertig jaren na zijn dood maakt de Heidelbergse professor Thomas Erastus hem nog uit voor *socius diaboli* (metgezel van de duivel). Verfinde wetenschappelijke polemieken was toen nog onbekend.

Paracelsus was evenmin gewend een blad voor de mond te nemen. Zeker niet tegenover de medici van die tijd. Hij was een echte vechter en werd door weinigen begrepen. Dat blijkt ook uit de vijandelijkheden en tegenstrijdigheden die aan zijn persoon worden gekoppeld.

Het zichtbaar maken en neutraliseren van vooroordelen en vergissingen waren inderdaad zijn tactiek.

Bijzondere tijden... bijzondere mensen

Paracelsus, de *verhevene*, is zeker niet toevallig in deze woelige tijd geboren. Steeds als de mensheid – of een deel daarvan – voor een nieuwe ontwikkeling staat, doet de Universele Broederschap een poging om dat nieuwe begin met stimulerende impulsen en daartoe geëigende boodschappers als prototypen te begeleiden. Er wordt dan een idee ingestraald die door de mens moet worden geassimileerd, omgezet en verwerkelijkt. Hiermee gaan altijd onbegrip en het vastklampen aan het oude vertrouwde beeld gepaard.

Open kansen voor een nieuwe ontwikkeling

Op deze drempel in de tijd hadden de bewoners van het Avondland hun oude ideeën kunnen loslaten en de ware samenhang tussen mikrokosmos, kosmos en makrokosmos kunnen ontdekken. Paracelsus was een van die bijzondere mensen die positief op deze impuls reageerden en de nieuwe weg toonden en voor hun medemensen openden. Van jongsaf aan heeft hij zich volledig aan die taak gewijd. Hij kan worden gezien als het prototype van een nieuwe mens. Hij stond volkomen onbevangen tegenover autoriteiten en tradities.

Dat riep natuurlijk conflicten op, want veel



De universiteitstad Ferrara in Italië waar Paracelsus promoveerde in de medicijnen. Houtsneede. Zentralbibliothek Luzern.

geleerden uit zijn tijd wensten geen nieuwe ontwikkelingen. Vooral zij niet, die de mensheid zouden moeten voorgaan: medici en geleerden.

Prototype van een nieuwe mens

Liggen hier geen parallellen met de figuur van Christiaan Rozenkruis, prototype van de nieuwe mens naar de inzichten van het Rozenkruis? De Fama Fraternitatis zegt dat hij na zijn grondige voorbereiding in Fez en Damcar geen gehoor vond bij de geleerden

van Europa. Maar in hun ogen was dit alles belachelijk en daar het iets nieuws was, vreesden zij dat – indien zij opnieuw zouden moeten studeren en hun langjarige dwaling zouden moeten erkennen – dit afbreuk zou doen aan hun grote naam. Want aan deze dwaling waren zij geheel gewend en deze had hun ook genoeg opgeleverd.¹⁾

Met zijn nieuwe inzichten over de verhoudingen tussen mikrokosmos, kosmos en makrokosmos werd Paracelsus blootgesteld aan onbegrip, afgunst en spot. Dat blijkt o.a. uit zijn *Opus Paramirum: Vreemd, nieuw, won-*

derlijk, ongehoord, zeggen zij, zijn mijn fysica, mijn metheorica, mijn theoretica, mijn practica. Maar hoe kan ik vertrouwd zijn voor diegene die nooit in de zon heeft gewandeld?

Het is altijd moeilijk om over de eigen schaduw heen te springen. Om oude kennis met al haar zekerheden en gemakken ondergeschikt te maken aan nieuwe inzichten en zich te voegen naar de onplezierige gedachte dat men *in diepste wezen niets weet*. Toch zullen juist dit inzicht en de daaruit voortkomende openheid voor het nieuwe en het onbekende een mens kunnen behoeden voor verharding. Zij kunnen het levend element in hem levend houden. Paulus zegt: *Onderzoek alle dingen en behoud alleen het goede*.

Ondanks alle weerstand wist Paracelsus zijn innerlijke openheid te behouden. Hij bleef zoeken. Maar hier en daar moest hij terugtreden en bleef contact met zijn tijdgenoten uit. In die perioden kon hij zich innerlijk verdiepen en zich tot het wezenlijke toekeren. [...] *toch is het licht der natuur en des Heiligen Geestes niet gedooft, maar net zo goed als het begin van de Pinksterdag.*²⁾

Niets mag rusten in deze wereld...

Het werd hem al gauw duidelijk dat de schepping nog niet voltooid is. Dat wereld en mensheid, kosmos en mikrokosmos, zich in een overgangsfase bevinden en dat daarin het wezenlijke nog moet worden gevonden en geopenbaard. Daarom tracht hij zijn medemens wakker te schudden: *Niets mag rusten in deze wereld; in een voortdurend pogen moeten wij staan, want niets heeft God al volmaakt op zijn plaats; het is verborgen in de sintels, maar de mens zal het voleindigen. Dan zal het omgezet zijn in zijn laatste substantie en in zijn wezen. De schepping is niet voltooid, voordat de mei der natuur aanbreekt en de gouden wereld.*³⁾
Zijn dat woorden van een *socius diaboli*?

De grote reformatie der wereld

Christiaan Rozenkruis bereidde het Avondland voor op geestelijke vernieuwing en wedergeboorte. *De Manifesten* der Rozenkruisers Broederschap lichten hierover uitvoerig in. De idee, het geestelijke fundament, werd ingestraald in de atmosfeer en met de mensheid verbonden. Daardoor verschijnen er mensen die sterker dan anderen op de eisen van de nieuwe tijd reageren. Ieder op hun eigen manier en naar hun eigen mogelijkheden. Ook thans is dat nog zo. Want de grote wereldreformatie waarover de Rozenkruisers spreken, is nog niet volbracht, maar juist in deze eeuw zeer actueel en in volle gang.

In de tijd van Paracelsus waren humanisme, renaissance en reformatie de hoofdstromen waarin men op de nieuwe atmosferische impuls poogde te reageren. Zij hadden respectievelijk vernieuwing van kunst, wetenschap en religie als zwaartepunt. Hierbij ontstaat de vraag hoe Paracelsus tegenover deze stromingen en hun leiders stond. Er zijn twee manieren om een geestelijke impuls te verwerken. Men kan de idee erachter van buitenaf benaderen, oppakken en overdenken. De idee achter de impuls wordt dan door het intellect verwerkt en de resultaten van dit proces komen overeen met de persoonlijke aard en wereldbeschouwing van de bestudeerder. Langs deze weg worden eveneens nieuwe inzichten verkregen, maar deze werken voornamelijk op het horizontale vlak uit. Het uiteindelijke resultaat van dit proces is dogmatisme. De idee wordt verminkt en misbruikt, meestal; onbewust en met de beste bedoelingen.

Blootleggen van de innerlijke kern...

Aldus beschouwd hebben de drie genoemde stromingen hun ware doel niet bereikt. Hoewel de atmosferische impuls door velen werd ondergaan, werd de idee daarachter niet voldoende opgepakt. Over het algemeen zag men niet dat ware geestelijke vernieuwing niet blijft staan bij verruimde horizons.

Innerlijke verandering, het *blootleggen van de goddelijke kern in de mens, die verborgen ligt in de sintels der materie*, is het uiteindelijke doel. Dit inzicht is toen slechts ontwaakt bij enkelen die ook trachtten te leven naar dat nieuwe inzicht. Zoals Paracelsus!

Toch leidde het uiterlijke streven naar grote resultaten. Het droeg bij aan een dieper inzicht in de kosmische samenhang, onder andere door het heliocentrisch systeem van Copernicus dat een volkomen nieuwe kijk op de makrokosmos en haar structuur tot gevolg had. Natuurlijk zijn al die ervaringen die tevoren waren opgedaan van groot nut geweest voor het proces van bewust worden. Op basis van die ervaringen volgde een nieuwe reactie op de geestelijke impuls die ten grondslag ligt aan de wereldreformatie waarover de Rozenkruisers spreken. Het is een reactie zoals Paracelsus die uitdrukte in de volgende woorden:

*Hadden wij alle arcana en alle elixers
der grote en der kleine wereld,
maar niet U, o Heer,
dan was dat alles niets!
Bij U, in U en met U
is het Eeuwige Leven en het Licht.
In onze lichamen zal dit Licht,
na het grote Sterven,
waarin zij door het Vuur Gods
gelijkmatig vernieuwd worden,
in stralenglans doorbreken
en pas dan schijnen en lichten.⁴⁾*

Dat is de reactie van een gnosticus in wiens hart reeds iets van het goddelijke vuur opvlamt. Hier staan geen uiterlijke ideeën en verschijnselen op de voorgrond, maar de eeuwige en onveranderlijke wetten van de Geest.

Wellicht nam Paracelsus daarom afstand van de stromingen van zijn tijd. In 1527 kwam hij in Bazel in contact met humanisten als Erasmus van Rotterdam, de belangrijkste exponent op dit gebied. Er ontwikkelden zich echter geen langdurige betrekkingen. Paracelsus bleef de rusteloze eenling die alleen de stem in zijn eigen hart volgde. Nergens vond hij rust,

zekerheid of herkenning voor langere tijd. Onbegrip en vijandigheid waren zijn deel en zij dreven hem van stad naar stad, van land naar land. Op 24 september 1541 eindigde tamelijk plotseling en op nog onverklaarbare wijze het leven van een mens, van wie de *Fama Fraternitatis* in 1641 getuigt: *Wij moeten stellig erkennen dat de wereld reeds toen zwanger ging van grote beroeringen en dat zij, na de smart van de geboorte te hebben doorstaan, eveneens onverschrokken, roemrijke helden heeft voortgebracht, die met al hun kracht de duisternis en de barbaarsheid hebben doorbroken, zodat wij, als zwakkeren, hen slechts zouden behoeven na te volgen. Waarlijk, zij vormden de spits van de vurige driehoek, welks vlammen van nu af aan steeds helderder zullen oplichten en ongetwijfeld de laatste wereldbrand zullen ontsteken.*

Zulk een held is, naar zijn roeping, ook Theophrastus geweest. Hoewel hij niet tot onze Broederschap is toetgetreden, heeft hij niettemin ijverig in het boek M. gelezen en zijn scherpzinnig inzicht daaraan ontstoken. Maar de aanmatiging van de geleerden en betweters heeft ook deze man verhinderd zijn vleugels uit te slaan, waardoor hij zijn inzichten omtrent de natuur nimmer op vreedzame wijze met anderen heeft kunnen bespreken. Daarom heeft hij in zijn geschriften veeleer met deze waanwijzen spot gedreven dan dat hij hun volledig zijn opvattingen heeft ontvouwd. Toch is de bovengenoemde harmonie wel degelijk bij hem te vinden, en hij zou de geleerden daarin ongetwijfeld hebben doen delen, indien hij hen slechts waardig had bevonden voor een hogere kunst dan die van de subtiële spot. Zo heeft hij zijn tijd in een vrij en ongebonden leven doorgebracht, de wereld overlatend aan haar dwaze vreugden.⁵⁾

1,4 *De Roep der Rozenkruisers Broederschap*, Jan van Rijckenborgh, Rozekruis Pers, 3e druk, 1985

2, 3 *Paracelsus*, H. Schipperges

5 *Alchemie der Rozenkruisers*, lezing

Het leven van Paracelsus



Wanneer een mens vervuld is van de Geest, zal ook zijn uiterlijke leven daarvan getuigenis afleggen. Het zal de grondslag zijn waarop het vuur van de Geest ontstoken wordt en van waaruit het op de wereld inwerkt. Het zal de strijd weerspiegelen die de duisternis altijd weer voert tegen het Licht, wanneer dat in de wereld schijnt. En tenslotte zal het de Lichtdrager die de vruchten van de Geest brengt, louteren, opdat hij nog meer vrucht zal brengen. Het leven van Paracelsus maakt deze wetmatige werkingen van de ontmoeting tussen levende kracht en dogma, licht en duisternis, waarheid en leugen aanschouwelijk.

Eerste levensjaren en jeugd

Het aardse leven biedt de mens die eens als fakkel des Geestes moet dienen, allereerst de mogelijkheid tot zichzelf in te keren en zich van zijn krachten en taken bewust te worden. Theophrastus, zo genoemd naar een Griekse heelmeeester, kwam in 1493 in Einsiedeln, in de buurt van het meer van Zürich, ter wereld. Wilhelm von Hohenheim, zijn vader, was arts. Hij was de belangrijkste leraar van Theophrastus en onderwees hem in de geneeskunst.

De jeugd van Paracelsus werd gekenmerkt door soberheid. In zijn geschriften spreekt hij dikwijls over de armoede waarin hij was opgegroeid. Toch zijn dit geen bittere herinneringen, want hij zegt: *Zalig, meer dan zalig, hij, wien*

God de genade van de armoede schenkt. Volgens hem was het ontbreken van aardse goederen de beste stimulans voor het streven naar hogere waarden.

Studie en leerjaren

Toen hij zestien was woonde Paracelsus in Villach. Hij verliet het ouderlijk huis en trok naar Wenen om daar medicijnen te studeren. Na een paar maanden ging hij van Wenen naar de universiteit van Ferrara, waar hij in 1516 promoveerde *tot doctor in beide artsenijen*. Tijdens zijn studie verdiepte hij zich niet alleen in de medische wetenschap maar leerde hij ook de filosofie en theologie van zijn tijd kennen. Hij hield zich intensief bezig met alle mogelijke stromingen, zowel oude als nieuwe. Hij verwierp het oude als het naar zijn mening geen bestaansrecht meer had en legde een eigen basis voor het nieuwe. Vooral de verstarde medische dogma's zetten hem aan tot protest en maakten de drang wakker om zelf ervaringen op te doen en daaruit kennis te vergaren. Hij wilde niet langer uit stoffige boeken leren, maar uit het *Boek der Natuur*.

Om die reden begon Paracelsus rond te trekken, zodat hij iets van de wereld kon zien. Het bewustzijn dat zich in hem begon te ontplooien wilde alles in de wereld leren kennen om langs die weg ook zichzelf te leren kennen. De zich ontwikkelende geest wilde weten en ervaren, wilde het vermogen verwerven om waarheid en leugen te onderscheiden. Het wilde rijpen en zich bewijzen. Daarom trok hij door Egypte, Griekenland, Sicilië, Spanje, Por-

tugal, Frankrijk, Nederland, Engeland, Pruisen, Zweden, Polen. Vele duizenden kilometers te voet. Wat moet hij op die zwerftocht veel gezien hebben! Niets menselijks is hem vreemd gebleven. Alleen en op zichzelf aangewezen, moest hij leren om elke situatie met tegenwoordigheid van geest meester te worden. Als heilmeester nam hij aan twee oorlogen deel. Hij leerde de wereld van onderenop kennen. Haar vreugden, maar ook haar armoede, nederigheid, deemoed, smart en dood. Het werd hem duidelijk dat men zich op niets in deze wereld kan verlaten en dat slechts de geestkracht in het eigen hart zekerheid biedt. *Wat is rust, hier op aarde? Niets, er is er geen. De enige rust is: God laten zorgen.*

Zijn jaren als rondtrekkend gezel

Tijdens deze reizen leerde Paracelsus ook het dienen van de medemens. Het lot van de armsten, nederigsten, ongelukkigsten trok hij zich aan. Vaak zonder betaling. Steeds leerde hij nieuwe dingen. Van chirurgijns op de slagvelden, van zigeuners, kruidenzoekers. Hun beproefde ervaringen waren hem meer waard dan alles wat achter de groene tafel werd bedacht en zonder enige kritiek uit tradities werd overgenomen. Hij verwierf zich een feilloos onderscheidingsvermogen en hij zag duidelijk wat er nog in de medische wetenschap van die dagen ontwikkeld moest worden. En wat niet. Maar ook wat in de theologie verstard was en wat nog leefde, wat in het maatschappelijk leven verkeerd en voos was. De levende Waarheid des Geestes had zich in hem ontwikkeld en wilde nu, als een verterend vuur, alles aantasten wat zijn tijd gehad had, zodat er plaats zou komen voor het nieuwe.

Titelvignet op een gedrukte voordracht gehouden in Basel. Pas vele jaren na de dood van Paracelsus uitgegeven. ►

De strijd begint

Na tien jaren van rondtrekken, begint Paracelsus de strijd. Hij moet het verworven Licht van de Waarheid laten schijnen en bij anderen ontsteken. Daarmee begint ook de fase waarin vijandschap, haat en laster tegen de door hem verkondigde waarheid de kop opsteken. Dat hij een mens was met een vurig temperament, wars van diplomatie en intrige, maakte de strijd voor hem zeker niet gemakkelijker. De medische wetenschap vormde de arena. Maar daarachter ging de veel meer omvattende strijd om de waarheid in het leven van de mens schuil. *Want zoals de artsenij niet van de arts komt, maar van God, zo komt ook des artsen kunst niet van de arts, maar van God.*

De eerste bittere ervaring moest Paracelsus smaken in Parijs, toen de universiteit aldaar een verbod voor alle artsen uitvaardigde om geneesmiddelen en methoden van Paracelsus toe te passen. In 1524 vestigde hij zich als arts te Salzburg teneinde daar zijn nieuwe medische wetenschap in praktijk te brengen. Daar hij echter partij koos voor de opstandige boeren – hoe dat gebeurde is niet meer te achterhalen – moest hij de stad verlaten. Met achterlating van al zijn bezittingen.



Invoering volkstaal was provocatie

Straatsburg (1526) was zijn volgende woonplaats. De resultaten met zijn nieuwe, uit ervaring geboren, medische behandelingen op basis van grove en fijnstoffelijke wetten, maakten hem beroemd. Hij slaagde erin de uitgever Froben in Bazel te genezen, waarop hij door diens bemiddeling een betrekking als stadsarts te Bazel kreeg aangeboden. Paracelsus nam dit aanbod aan, daar deze functie hem tevens het recht verschafte colleges te geven aan de universiteit.

Nu barstten zijn inzichten en ervaringen los als een bruisende stroom. Alles wat hij had ontdekt en geleerd, bracht hij onder de aandacht van zijn gehoor. De kracht waarmee dit geschiedde, was enorm. Ook symbolisch bracht hij tot uitdrukking dat het oude voorbij was en het nieuwe zich had aangediend. Op de dag van Johannes in het jaar 1527 verbrandde hij een oud medisch leerboek in het openbaar voor de poorten van de stad. De gevestigde geleerden zagen hun invloed aangetast en traden in het strijdperk. Ook stapte Paracelsus af van het Latijn als collegetaal. Hij voerde het Duits in, hetgeen niet alleen een enorme vernieuwing was, maar tevens een provocatie. Daar kwam nog bij dat hij de apothekers in de stad – zij stonden onder toezicht van de stadsarts – tegen zich in het harnas joeg door hun oneerlijke praktijken aan te tonen. En uiteindelijk was er de druppel die de emmer deed overlopen. Een domheer had Paracelsus 100 gulden beloofd, indien hij hem zou genezen. Paracelsus deed wat hem werd gevraagd, maar ontving slechts 6 gulden. Daarop klaagde hij de domheer aan. Hij kreeg echter ongelijk en de raad maakte hem heftige verwijten. Verbanning dreigde en hij vertrok met de noorderzon. Ook deze kans om zijn werk uit te dragen ging verloren door zijn radicale waarheidsliefde en zijn groot gevoel voor rechtvaardigheid.

Dan breken er dertien jaren van reizen aan. Tot aan het eind van zijn leven. Neurenberg,

Regensburg, St. Gallen, Innsbruck, Ulm en Bohemen. In deze periode ontstaan zijn belangrijkste werken: *Opus Paramirum*, *Opus Paragranum*, *De grote wondheling*, *Astronomia Magna* en tal van andere. Het merendeel is in het Duits geschreven. Zelf kon Paracelsus bijna uitsluitend geschriften van medische aard publiceren. Zijn zuiver filosofische, theosofische en sociale werken waren tijdens zijn leven vrijwel onbekend. Zou dat wel het geval zijn geweest, dan had men hem zeker als een aarts-ketter aangemerkt. Men hoeft alleen maar de volgende passage te lezen: *De een zoekt het evangelie in Rome, bij de roomsen, de ander bij de Zwinglianen, de derde bij de Lutheranen, de vierde bij de Wederdopers [...] dat zij elkan- der bedriegers noemen is zeker waar. Want zij zijn het ook. [...] dat zij elkaar valse christenen noemen, is zeker waar. Want het zijn valse christenen.* In dergelijke geschriften ontzegde Paracelsus theologen van allerlei richtingen het recht zich christen te noemen.

Lang heeft hij niet meer in Salzburg kunnen werken. Op 24 september 1541 stierf hij. In zijn testament had hij al zijn bezittingen aan de armen vermaakt. Andere erven had hij niet.

De uitwerking van zijn leer en leven

Tijdens zijn leven is Paracelsus er niet in geslaagd te laten zien wie hij was. Evenmin kon hij de vruchten van zijn werk plukken. Rondom had zich een groep aanhangers gevormd en er waren veel geneesheren die zijn medische inzichten in hun praktijk toepasten. In zijn *Magische onderwijzingen* heeft hij de sleutel tot het transmuteren van metalen in gesluierde vorm aan zijn volgelingen nagelaten.

Toen het materialisme in de natuurwetenschappen werkzaam werd en de oude natuurfilosofische gedachten werden verdrongen, raakte ook Paracelsus in vergetelheid. Slechts een kleine groep zoekers als Jacob Boehme,

Valentin Weigel, Friedrich Oetinger en F.J.W. Schelling hielden hem in ere. In de tweede helft van de twintigste eeuw publiceerde de theosofische arts Franz Hartmann een boekje over Paracelsus, waarin hij vooral aandacht besteedt aan de verwantschap tussen de leringen van Paracelsus en de kern van de oosterse religies.

Was hij een vernieuwer van de medische wetenschap die met zijn ervaringen een nieuwe basis schiep voor de geneeskunst en de scheikunde? Zeer zeker! Was hij een maatschappelijk hervormer? Zeer beslist! Een eigengereid «theoloog» die evenmin de katholieke theologie kon accepteren als de protestantse? Inderdaad! Maar deze zaken zijn niet nog niet bepalend voor zijn grote invloed en zijn aantrekkingskracht op de mensen van zijn tijd. Het geheim zit in iets anders. Paracelsus is altijd een magiër en een alchimist genoemd. Enerzijds wekte dat bewondering en liefde, anderzijds vrees en vijandschap. Men vermoedde dat hij in verbinding stond met hogere, boven-natuurlijke machten en dat hij zo een gevaar vormde voor het leven dat men gewend was. Hij wortelde in een orde van goddelijke wijsheid en kracht die de gehele wereld doordringen en omvat houden en waarvan de wetten die van de gewone natuur te boven gaan. Op die basis kon Paracelsus zich bewust worden van de ijlere gebieden en hun krachten aan zich ondergeschikt maken. De werelden van demonen en engelen, van schadelijke en genezende natuurkrachten waren voor hem toegankelijk.

Om die reden kon hij dan ook niet anders dan de medische wetenschap, die zich uitsluitend baseerde op de zichtbare wereld, afwijzen. Zijn medische wetenschap berustte op kennis van de krachten van de goddelijke wereld en die van het aardse levensveld. Zo wordt het ook duidelijk, waarom hij geen dogmatische theologie kon accepteren. Voor hem was God geen uiterlijke autoriteit. En Christus geen verlosser die de mensen van buitenaf bevrijdde. Voor hem was God het Licht van de Geest dat overal in de wereld en vooral in de mens werkzaam is. Zij het voorlopig nog indirect. De mens kan

zich echter van dat Licht bewust worden en daardoor kan het direct in en door hem werken. Dat is de verlossende kracht van het Licht dat vlees is geworden in een verlosser. Vlees zal worden in ieder mens die uit dit Licht gaat leven, zodat het duister in het eigen wezen sterft.

Geen magiër om zichzelf te dienen

Daarom is Paracelsus ook geen magiër zoals Faust. Zijn magie bestaat niet in het transmuteren van geestelijke en natuurlijke krachten tot meerdere glorie van het eigen Ik. Maar uitsluitend ter verheerlijking van God. Het streven naar de eigen grootheid moet ondergaan, opdat deze soort magie werkzaam wordt en Gods grootheid door de mens wordt verwerkelijkt. Paracelsus wist dat *wij niets zijn, behalve als wij aan God gelijk zijn en zo volmaakt, als onze Vader in de Hemel is.*

Des Hochgelertē vnd Hocherfahrenen Herren THEOPHRASTI PARACELSI von Hohenheim / beyder Argeney Doctoris/etliche Tractaten zum ander mal in Truck aufgangen.

Vom Podagra vnd seinen speciebus.
Vom Schlag.
Vonder Fallender Suche.
Vonder Daubsucht oder vnfinnigkeit.
Vom Kältemoche.
Vonder Colica.
Von dem Bauchreissen.
Von der Wassersucht.
Vom Schwinen oder Aridura.
Vom Schwinen oder Schwindisucht/Hectica.
Von Farbsuchten.
Von Wärmen.
Vom Stullauff.
Item newlich hinzu getruckt: Von den Podagriscchen
Krankheiten / vnd auch was in anhengig ein
Fragmentum.

Bedruckt zu Cöln/
Durch die Erben Arnoldi Birckmanni.

ANNO 1567.

Mit Reif. Rat. Gnad vnd Freyheit.

21bb. 7.

Paracelsus als arts

«De arts begint waar de wijsgeer eindigt» (Paracelsus)



W ie Paracelsus als arts wil begrijpen, moet de vier zuilen kennen waarop de kennis en vaardigheden van een genezer als hij rusten.

De eerste zuil is de filosofie

Filosofie is hier bedoeld als liefde voor de waarheid. Paracelsus zegt: *Wijsbegeerte is de sleutel tot kennis van de waarheid. Alles wat niet uit deze kennis voortkomt, is zelfbedrog. Ons verstand is te zwak om een genezer voort te brengen. Een arts moet zien zonder ogen, horen zonder oren. Hij moet mens in de mens herkennen. Hij moet hem als één geheel zien, zodat hij niets in de hemel of op de aarde vindt dat niet reeds in de mens aanwezig is.*

Een echte geneesheer in de ogen van Paracelsus richt zich niet alleen op uiterlijke symptomen, maar hij verstaat het principe waaruit de ziekte voortkomt. Hij wist dat alle zichtbare vormen slechts vluchtige verschijnselen zijn, vergankelijke lichamen van onzichtbare krachten die hun eigenschappen in de gevormde structuren uitdrukken. De wetmatige oplossing van de vorm is zo duidelijk waarneembaar. Als een kracht iets uitleent, vraagt zij dit ook weer terug. Die ene kracht veroorzaakt op verschillende niveaus van tijdruimtelijk bestaan verschillende beelden. Maar de kracht die deze beelden beweegt, blijft aan zichzelf gelijk. *Zo staat bijvoorbeeld Saturnus niet alleen maar aan de hemel, doch hij bevindt zich ook op de diepste zeebodem en in het hart van de aarde.* Het is duidelijk dat deze vorm van analoog denken hermetisch is en overeenkomt met de wet van het *zo boven, zo beneden*. Wat in de wereldziel als idee bestaat, openbaart zich

tenslotte als een zichtbare vorm in de uiterlijke natuur. De mikrokosmos is gelijk aan de makrokosmos. Zo is de kleine wereld – de mens – symbool van de grote wereld. Uit het beeld moet de bedoeling van dat beeld ervaren worden. *Als de mens zijn ware wezen kent, kent hij ook de schepper van de gehele natuur.* Om dan ook een waarachtige genezer te kunnen zijn, dient een mens *die grote en heilige kunst (magica inventrix) te beheersen; in het lagere het hogere, in het uiterlijke het innerlijke, in de vorm de geest* kunnen herkennen. Pas dan is hij vaardig om in het licht der natuur waar te nemen. *Het licht van de natuur verlicht mijn weg, niet de apothekerslamp!*

De tweede zuil is de astronomie

Astronomie is als het ware de top van de piramide van kennis. De wijsbegeerte stelt de wetmatigheid van de zichtbare, tijdruimtelijke wereld. Met behulp van astronomie leert de adept de kosmische wetten, hun oerbeginsel en hun uitvoerende krachten kennen. Via wijsbegeerte kan de zoeker naar waarheid de werkzame kracht in de vorm leren onderscheiden; astronomie toont hem de hogere octaaf van het beginsel dat aan de wieg van de vorm stond. Deze beginselen zijn de arca-na of geheimen van de ongeopenbaarde Geest.

Welke geheimzinnige kracht is het toch die in lood oplost, in was smelt, in diamant hard is en week in albast?

Een genezer moet astronoom zijn, want hij moet de invloeden van de jaargetijden, elementen, zon, maan en sterrenbeelden kennen.

Achter elke zichtbare vorm neemt Paracelsus een *astrale* concentratie waar. Vandaar dat de uiterlijke hemel hem de weg wijst naar de innerlijke hemel. *Zo boven, zo beneden.*

Wie het lagere kent, is een wijsgeer, wie het hogere in zijn «geweten» meedraagt, is astro-noom (theosoof), want hij kent niet alleen de aardse natuur, maar ook de Natuur van God. Deze twee tezamen vormen de geneesheer.

De derde zuil is de kunst van de alchemie

Met alchemie wordt bedoeld op de kunst van het veredelen tot volmaaktheid. Symbolisch gezien is dat de transmutatie van lood in goud. Alchemie is een proces van ontwikkeling op de gebieden van geest, ziel en stof. In een laboratorium kan men zien hoe de transmutatie van het ene element in het andere verloopt. In dit zichtbare proces liggen beelden die analoog zijn met processen die op de gebieden van geest en ziel tot ontwikkeling moeten komen. Er is dan sprake van bevrijdende transmutatie.

Het uiteindelijke doel van de gevallen natuur in haar veld van ruimte en tijd, is de *verzoening* – het wederom als *zoon* terugkeren van gedeelde entiteiten naar de Al-eenheid, het Vaderhuis. Deze ontwikkeling gaat gepaard met transformatie van het bewustzijn. Het is een alchemisch proces. Een alchemist versnelt in zijn laboratorium het proces op het stoffelijke vlak. Een geneesheer die volgens het alchemisch principe te werk gaat, bevordert het proces van heelwording in zijn totaliteit. Dat wil zeggen op de gebieden van geest, ziel en lichaam.

Het arcanum, de steen der wijzen, waardoor het proces van transmutatie tot stand wordt gebracht, is de mens die de Wijsheid verworven heeft, die de hogere rede uit de macht van het lagere verstand en de begeerte heeft vrijgemaakt; die dus de omzetting naar het volmaakte heeft bereikt.

In de chemie vinden soortgelijke processen plaats. Een katalysator is een stof die een

natuurlijk omzettingsproces bevordert of mogelijk maakt, zonder daardoor zelf te veranderen of er actief aan deel te nemen. Wie zelf een katalysator van de evolutie wil worden, moet zijn persoonlijke willen en wensen geneutraliseerd hebben, voordat hij als een instrument van een transmuterend vermogen kan worden gebruikt. Paracelsus zegt dan ook: *Wie de steen der wijzen wil vinden, moet hem reeds in zichzelf hebben gevormd.*

Alexander von Bernum* zegt hierover: *Zo'n mens is maat voor alle dingen geworden.* Want zijn transmuterende kracht, zijn universele liefdekracht gaat boven zijn persoonlijkheid uit. Zij stamt uit een hogere bron, die door de Christocentrische wereldziel wordt gevoed. Met deze vrijgemaakte kracht worden alle natuurrijken aangeraakt en hun bewustzijn wordt tot groei gestimuleerd.

In feite was de werktafel in het laboratorium van de alchemist het *altaar* waarop het rituaal van innerlijke inwijding symbolisch werd voltrokken. Mensen als Jacob Boehme en Giordano Bruno behoorden tot die enkelen die de steen der wijzen innerlijk bezaten. Zij hadden het proces in het laboratorium niet nodig. Vele leerling-alchemisten hebben echter vertwijfeld gezocht en hun doel niet bereikt, omdat zij het innerlijke proces niet wilden aanvaarden. Het ware inzicht van de alchemist brengt hem het grote arcanum waaruit het universele geneesmiddel wordt gewonnen. Dat is het gouden levenselixir dat alle ziekten kan genezen. Paracelsus: *Filosofie, astronomie en alchemie zijn de voornaamste zuilen waarop de kennis van de arts rust. Wie niet op deze drie zuilen bouwt, diens werk wordt door de wind weggeblazen.*

Wie echter op basis van deze drie verworvenheden wil genezen, moet zijn akker op de weg van inwijding hebben toebereid, zodat het zaad van de geneeskracht kan opkomen. Geen wonder, dat de *monarch der arcanen*, zoals de alchemist Van Helmont Paracelsus noemt, eenzaam was en slechts werd herkend door diegenen die door dezelfde ziele-adel aan hem verwant waren. Paracelsus is het levende be-

wijs van de priester-geneesheer van wie alle oude culturen getuigen.

Toentertijd waren godsdienst, wetenschap en de kunst van bouw nog de drie met elkaar verweven basiselementen van dit beroep. Waarbij de *kunst van bouw* dan de *kunst van het meebewegen* is, de katalysator in het scheppingsplan. Deze weg was niet voor de massa bestemd. Genezen in deze zin was ook geen beroep maar een roeping. Een roeping om dienstbaar te zijn aan de ontwikkeling van de Homo animalis tot de wetende Homo sapiens. En uiteindelijk vandaar tot de goddelijke Homo spiritus. De mens die schept met Gods Kracht.

De vierde zuil is de deugd

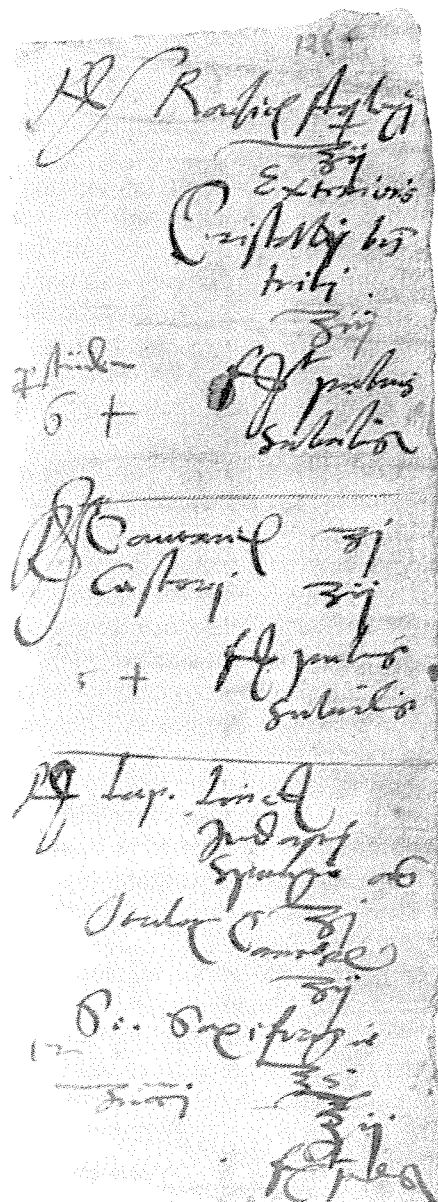
Deugdzaam handelen kan slechts voortkomen uit een zuiver hart en is naar de ordening van de natuur. De grote alchemist en genezer Theophrastus zegt over deze deugdzaamheid: *Ik spreek mijn lof uit over de spagyrische (alchemistische) artsen, daar zij dag en nacht in hun laboratorium (de kern van hun mikrokosmos) werken en het vuur (de liefde tot God en de naaste) niet laten uitgaan. Zij gebruiken niet veel woorden en zijn niet luidruchtig, want zij weten dat het werk de meester zal loven en niet de meester het werk.*

De alchemistische bereiding van individuele geneesmiddelen wordt uitgevoerd naar natuurlijke ordening. *Het licht der natuur liegt niet.* Er zijn drie basisbeginselen, drie eeuwige krachten, waaruit al het geschapene geworden is. In de alchemie worden deze oerbeginselen met scheikundige symbolen aangegeven. Deze chemische elementen gedragen zich op het stoffelijke vlak, in het laboratorium, op dezelfde wijze als hun kosmische oerpatronen van de werkzame krachten in de goddelijke Trigonum. Vandaar, dat de alchemist deze tekens op rituele wijze gebruikt.

Genoemde drie symbolen zijn:

1. Zout, als symbool voor de *Materia*
2. Sulfur, als symbool voor de *Anima*
3. Mercurius, als symbool voor de *Spiritus*.

Alle dingen worden gevormd door deze drie-eenheid en worden met behulp van de vier elementen in verschillende vermengingen te-zamengevoegd. Aldus zijn de vormen binnen de tijdruimtelijke ordening *samengestelde lichamen*. Hermes Trismegistos en de middel-eeuwse mystici zijn dezelfde mening toegedaan.



Recept van Paracelsus. Nationalbibliotheek Wenen.

Paracelsus zegt hierover: *Als de drie oerbegin-selen innig met elkaar zijn verbonden door de levenskracht, is de gezondheid goed.* En elders zegt hij: *Hemel en aarde, lucht en water, zij vormen tezamen een mens.*

Op deze basis kan het grote *compositum* ontstaan. De ware geneeskunst stamt uit de hemel en de aarde en uit alle elementen en hun krachten. Binnen dit *compositum* moet een genezer zijn weg vinden. Want uitsluitend langs deze weg kan de mens in zijn totaliteit door het geneesmiddel worden genezen. De mens wordt bewogen door ritmische kosmische bewegingen. Daarom bevat hij de structuur van de mineralen, de assimilatieprocessen van de planten en de animale instincten van het dier.

Deze totale verwevenheid van de mikrokosmos met het kosmische en planetaire veld beschrijft Paracelsus aldus: *Alle schepselen zijn letters die de afkomst van de mens beschrijven. Zijn gezondheid, zijn lapis philosophorum, zijn arcanum en zijn aurum potabile liggen allemaal in hem besloten.*

Een arts op uiterlijke basis kan niets anders doen dan de natuur beschermen tegen schadelijke invloeden. En haar datgene verschaffen wat zij nodig heeft. De gehele wereld met al haar zichtbare en onzichtbare invloeden is zijn apotheek. Op deze basis maakt de alchemistische geneesheer zijn geneesmiddel. Hij volgt de spagyrische methode. Dat is de kunst van het scheiden. In zijn laboratorium scheidt hij zorgvuldig het reine van het onreine en maakt zo de werkzame krachten, de prima materia, vrij uit de materie die ze vasthoudt. *Want het mysterie van de natuur in de lichamen is als vuur in een stuk hout. Het kan niet branden zolang het hout nat is.*

Als de drie principes of beginselen van mercurius, sulfur en zout door herhaald destilleren, gisten en verbranden van elkaar worden gescheiden, worden zij in een *verhoogde*, getransmuteerde vorm opnieuw bijeengebracht. Dat is het geneesmiddel.

Na het *solve* (= losmaken) komt het *coaguleren* (= binden)!

Langs deze weg wordt de zuivere oorspronkelijke informatie vrijgemaakt uit de vervuiling van de materie en tot geneesmiddel bijeengevoegd, zodat de persoonlijkheid die door de materie ziek is gemaakt, een impuls tot genezing kan ontvangen. De katalyserende werking van een dergelijk geneesmiddel kan natuurlijk slechts duurzaam zijn, indien het individu zinvol met deze impuls omgaat en haar als een vernieuwing ondergaat. Daarom kan een dergelijk geneesmiddel uitsluitend worden toegepast door een genezer die de ware oorzaak van dat speciale ziektegeval kent.

Paracelsus noemt vijf oorzaken van ziekte:

1. *Ens venale* – ziekten ontstaan door verontreinigingen en giftige stoffen van buitenaf;
2. *Ens naturale* – ziekten die betrekking hebben op een aangeboren aanleg voor bepaalde aandoeningen;
3. *Ens astrale* – ziekten ontstaan door astrale beïnvloeding;
4. *Ens spirituale* – ziekten ontstaan door oorzaken in de mentale sfeer;
5. *Ens deale* (van «dei») – ziekten ontstaan door karmische werkingen.

Het laatste punt van de oorzakenleer toont tevens de grens tot waar de arts kan gaan. Daarna blijft hem nog slechts de *geneeskunst der liefde* over waarmee hij de zieke kan begeleiden.

Door het spagyrische procédé worden de drie werkzame krachten (Mercurius, Sulfur en Sal) uit mineralen en planten vrijgemaakt. Dit geschiedt door het reinigend principe van vuur, de verlossende kracht van water of door vervluchtiging (lucht). Wat tijdens dit proces aan materie overblijft, het caput mortuum, is de aarde. Op deze wijze wordt uit vier het drievoud geboren. Uit deze schepping treedt het nieuwe geneesmiddel naar voren.

Het *solve et coagula* is het principe van sterven en worden, waaraan planten en minera-

len worden onderworpen om de oerinformatie die daarin ligt opgeslagen, vrij te maken. De subtielste en hoogste alchemistische kennis komt tot uitdrukking in de verwerking van metalen. Deze staan immers in direct verband met de planeten en hun krachten. Metalen staan in de laatste evolutiefase van stoffelijke verdichting. Zij lijken op embryo's die in het duister van de aarde sluimeren en zich door een periode van miljoenen jaren heen tot goud ontwikkelen. Paracelsus leidt ons opnieuw naar de oeroude wijsheid dat het alchemische opus in de natuur wordt aangevangen, maar door bewust toegepaste kennis en inspanning van de mens moet worden voltooid. Er bestaat geen automatische evolutie voor het tijdruimtelijke levensveld met al zijn vormen van leven. De hermetische alchemie leert: *Lichamen kunnen slechts worden omgezet in andere, door ze eerst te herleiden tot de eerste materie.*

De eerste materie is de prima materia, de nog onbestemde kracht van verandering, de nog niet verwerkelijkt idee. Analooq hieaan is de *onschuld* van het paradijs, waarmee de *vonk* die in de stof gevallen is, door preherinnering moet worden verbonden. Door deze hernieuwde binding met de bron – met de prima materia – kan een nieuwe schepping ontstaan. Hetzelfde gebeurt op het stoffelijke vlak. Als katalysator in de schepping dynamiseert de alchemist deze ontwikkeling. Hij zet metalen om in goud. Het aldus verkregen edelste metaal verandert elk onedel metaal. Het lost het onedele op en voert het naar volmaaktheid.

Volgens Paracelsus is daarom ieder mens die dit proces van *sterven en worden* in zichzelf heeft verwerkelijkt, een priester-genezer. Op dat moment wordt hij een heler, een zegenbrenger. Hij kan eenvoudig niet anders, daar het Goud van de Geest zich in hem heeft gevormd en hij zijn transmuterende liefdekracht naar alles en iedereen uitstraalt.

Geroepen heeft hij zijn roeping gevonden en vervuld.

In den beginne is daar de prima materia waarmee de genesis van de involutie begint. En ver verwijderd van de oerbron bestaat een prima materia waarmee de re-genesis moet worden aangevangen. Deze prima materia waarmee het *boven* bereikt kan worden, zijn wij zelf. De steen der wijzen ligt in ons gevangen. En het ik moet zich nu bewust gaan offeren om deze steen ook werkelijk te kunnen vrijmaken.

Dit proces heeft in het *beneden* een stoffelijke analogie, die door de waarachtige alchemist op gang wordt gebracht in het eigen laboratorium van het lichaam en de winning van het zuivere goud activeert. Maar elk opus begint met de *invocatio dei*, de roep van de Allerhoogste.

Paracelsus, de geroepene, schenkt ons de *alfa* en de *omega* in de volgende woorden:

Laat ons dan bedenken, dat wij de geheimen der natuur dáár moeten zoeken, waar het einde de diepste waarheid toont. Echter niet slechts de diepste waarheid, maar ook de goddelijke geheimen en de mens vervult met de hoogste liefde. Dit is de schat, het Summum Bonum. En op deze basis maken wij ons medicijn.

* Alexander von Bernum (1880-1965) was een schrijver en dichter in de kringen van Rainer Maria Rilke, Herman Hesse, Thomas Mann, Albert Verwey e.a. Voor zijn werk is een speciaal theater gebouwd. Hij was vooral geboeid door Paracelsus. Vele jaren wijdde hij aan onderzoek naar en van diens alchemistische recepten en geneesmiddelen. Zijn laboratorium is reeds 70 jaren onafgebroken in bedrijf. Hoewel goed bevriend met Dr. Rudolf Steiner was hij geen lid van de Anthroposofische Vereniging. Zijn diepe belangstelling ging uit naar de Rozenkruisers die immers verbonden waren met Paracelsus' ideeën over de mens, de schepping en transmutatie.

Philippus Theophrastus Bombastus Aureolus Paracelsus von Hohenheim

Filosoof door het vuur, doctor in beide medicijnen (geestelijk en stoffelijk), leraar van de Heilige Schrift en Miles Christianus.

De zeer bereisde, geestelijk zo veelzijdige Paracelsus volgde zijn weg als zoeker zonder enig compromis. Door het *licht van de natuur* en door het *goddelijke licht van de Geest* bezielde, liet Paracelsus een indrukwekkend en omvangrijk werk na, dat in woord en daad boeit en zijn uitwerking op de westerse mensheid nog niet heeft verloren. In dit artikel willen wij trachten zijn bijzondere persoonlijkheid los te maken van de gewone geschiedschrijving, waarin afgunst en onbegrip prevaleren, en hem te plaatsen in het licht van de universele overlevering.

Wetenschap is een kwestie van beschouwen. Modern wetenschappelijk onderzoek verdiept zich in analyses en beperkt daarbij haar inzichten in de waarheid. Academische disciplines specialiseren zich meer en meer en verliezen de waarheid uit het oog. Kennis wordt opgesplitst in atomen en de waarheid wordt teruggebracht tot symboliek. Maar in de oudheid baseerden geleerden hun onderzoek op overlevering van de sublieme kennis van alle natuurrijken tezamen, op de *Ene Wetenschap*, de wetenschap van het Ene. Dat was voor hen de enige werkelijkheid.

Deze wetenschap of wijsheid werd alleen doorgegeven aan daartoe uitgezochte mensen. Want het was een heilige overlevering die ook innerlijk ervaren moest worden. Vandaar dat zij werd aangeduid als inwijding.

Daarvoor werden heilige tekens en symbolen – hiërogliefen – gebruikt. Deze tekens bestonden uit beelden en letters en zij komen vooral voor bij de alchemisten. Algemeen onbegrip terzake heeft geleid tot profanatie van de Ene Wetenschap en de symbolen waarin zij tot uitdrukking werd gebracht.

Dit is een van de redenen waarom Paracelsus niet in het establishment van zijn tijd «paste». Toen hij zich vanuit het stille Einsiedeln naar de mondaine wereld begaf, was hij wellicht niet zo vertrouwd met hoofse zeden, diplomatiek bedrog en koketterie. Wilde hij zich ook niet aanpassen? Of werd hij martelaar van zijn devies dat een mens zelfstandig moet denken en handelen?

Paracelsus als buitenstaander

Weest niet afhankelijk van een ander, als ge uw eigen meester kunt zijn. Fulcanelli vertaalde dit devies met de woorden: *Het wordt tijd dat de mensen met hun eigen hersenen gaan denken!* In Bazel, toentertijd een centrum van boekdrukkunst, kon Paracelsus zijn boodschap de wereld insturen. Dat duurde echter slechts kort, want zij die hem het meest te danken hadden, keerden zich tegen hem. Hoe dicht hij toen reeds bij de gnostieke overlevering stond, blijkt wel uit een aantal teksten die zijn zeer miskende persoon levendig weergeven. Hij drukte zijn trouw aan de universele leer in zijn *Aurora Philosophorum* (Het morgenrood der filosofen) als volgt uit: *Daarna is deze algemene kennis of wetenschap der kunst in verschillende delen uiteenge-*

*nomen en aan krachten zodanig verminderd, dat uit zulk een uit-elkaar-nemen een gebrokenheid is ontstaan.*¹

Deze verbroekeling van de overlevering en het afdwalen van de Ene Wetenschap werden volgens Paracelsus veroorzaakt door de Grieken en Arabieren die de heilige tradities van de Perzen, Chaldeeërs en Egyptenaren slechts oppervlakkig overnamen. *Maar omdat hun leer van het goddelijke woord uit de heilige Bijbel en uit de wet van Moysis niet smaakte, maar zij zich op de ratio en het eigen verstand verlieten en bekwaamer en wijzer wilden zijn dan God zelve, zijn zij afgeweken van het fundament van alle natuurlijke, geheime en verborgen kunsten en in hun eigendunk terechtgekomen [...] hebben hun verstand veel meer en hogere (zaken) toevertrouwd dan in hun natuur lag, en zijn begonnen de zaak met veel subtiele en verkeerde vindingen te scherpen, en hebben zich aangematigd, uit hun subtiel gesponnen hersenen, een eigen filosofie te schrijven die [...] naderhand ook door hen onder de Latijnen is verspreid.*¹

Paracelsus noemde daarbij veel hooggeleerde lieden als Hippokrates, Demokrites en Avicenna, maar ook Pythagoras, Aristoteles en Plato, die *doch onderling van verschillende mening zijn geweest, en met de rechte, ware filosofie en wijsheid van de Egyptenaren niet overeengestemd hebben, uit bovengenoemde oorzaken.*

Philippus de kabbalist

Er zijn twee goede redenen om aan te nemen waarom Paracelsus op het marktplein in Bazel, in het bolwerk van het diplomatieke, universitaire en humanistische establishment van Europa, de beroemde medische codex en nog enkele andere gerenommeerde boeken uit die tijd heeft verbrand. Ten eerste, omdat hij daarmee zijn uitspraken met vuur kon onderstrepen. En ten tweede, als een duidelijke boodschap aan de hermetici van die tijd. Want de bonafide alchemisten hebben altijd gezegd: *Maak Latone wit en verbrand je boeken!* Hetgeen wil zeggen: Wie het grote al-

chemische werk tot op een bepaald punt heeft volbracht, heeft geen boeken meer nodig!

Zo krijgt de titel «doctor in de medicijnen», die Paracelsus zichzelf gaf, een nieuwe betekenis. Hij beheerste niet alleen de geneeskunst die in de salernitaanse school werd onderwezen, maar ook de natuurlijke geneeswijzen. Hij was niet alleen meester in de geneeskunst die hij in het Duits aan de universiteit onderwees, hetgeen zijn collega's slecht beviel, maar ook tweevoudig Meester van de Steen der Wijzen. *Meester van de Rode Steen en Meester van de Witte Steen.*

De verbranding schokte diegenen die met deze boeken werkten en maar niet konden accepteren dat een alchemist nu zowel stadsarts als professor aan de universiteit was geworden. Er spreekt ook iets theatraals uit, iets van die pathos, redenaars en schrijvers eigen. Dat waren eigenschappen die Von Hohenheim wellicht bewuster toepaste dan het woord *bombastisch* doet vermoeden. Daarachter kon gemakkelijk de fijnzinnige filosoof en adept *Aureolus* schuilgaan. Overigens kan de naam *Philippus* kabbalistisch gezien ook *Paracelsus* betekenen.

Paracelsus was zeer zeker een hermeticus naar de oude Egyptische traditie. Een adept van de Steen der Wijzen. Zou de knop van het zwaard, dat de doctor en professor in de ogen van de Bazeler «heren» een vechtersbaas maakte en die *Aureolus* – de Gouden Mens – op elke afbeelding zo behoedzaam omvat, wellicht een flinke portie van het beroemde transmutatiepoeder hebben bevat, dat niet alleen diende om goud te maken, maar ook als universeel geneesmiddel? Zou Paracelsus – hij die tot de hemel is opgegaan, de verhevene – ook de kunst van Hermes hebben onderwezen? Misschien is dat wel de reden waarom hij – als «niet-ingewijde» – verkoos buiten de stad te wonen en niet op Münsterheuvel waar hij als arts, ambtenaar en professor eigenlijk zou moeten wonen. Als stadsarts liep hij minder gevaar dan als adept. Als laatste bezat hij echter al het nodige, toen hij de stad in 1528 in allerijl en zonder bagage verliet.

Tweevoudig geneesheer

Het woord alchemie heeft meer dan één betekenis. Voor zover het ons dichtert brengt bij begrip van het *Ene* zijn diverse varianten toegestaan. De ouden noemden dat *de cabale van de taal of het edele van de taal*, dat met de kabbala van de rabbi's even weinig gemeen heeft als de moderne wetenschap met de oorspronkelijke wetenschap.²⁾ Naar deze overlevering zou men de alchemie kunnen beschouwen als het *edele van de materie*, een vorm van zelfinwijding waarin de filosoof door het vuur (*philosophus per ignem*) de geheime verhoudingen ervaart die te maken hebben met het ontstaan en veranderen van materiële verschijnselen, vooral die in het mineralenrijk. Zoals bekend, brengen de allegorische arbeid in de materie en de zichtbare resultaten die daaruit voortvloeien ontwikkeling van de geest en de ziel mee. Transmutatie van de alchemist moet altijd voorafgaan aan transmutatie van de materie, tot de *exaltatio*, de transfiguratie plaatsvindt. De terugkeer in de eenheid met het Licht.¹⁾

De adept Fulcanelli, in onze eeuw een bekend alchemist, spreekt over deze verlichting in zijn beschrijving van de *Alchemisten van de Notre-Dame* in Parijs:

Hoe indrukwekkend deze oude meester, die nauwgezet de evolutie van het minerale leven doorgrondt en naspeurt om tenslotte zó onder de indruk het wonder te ondergaan, voor zover zijn geloof hem dat voor korte tijd veroorlooft...³⁾

Aureolus

Zo zou men het zoeken naar de overlevering van de universele wijsheid kunnen aanduiden als *Al-chemie*, *Al-wijsheid*. Als het zout of het sap van het *Al*. Als kennis van de essentie die het al bijeen houdt en belevendigt: de goddelijke *Al-eenheid*, het één-in-alles. Door zijn

woorden en werken, maar ook door hetgeen over hem werd geschreven, is Paracelsus vertegenwoordiger geworden van de overtuiging dat dit zoeken naar de *Al-wijsheid*, dit zoeken naar de Graal, te allen tijde het enige was en is, wat het pogen en falen van de mensheid rechtvaardigt: *Want de enige echte magia heeft zijn oorsprong in de goddelijke ternario en de Drieëenheid van God [...] Want de ternario of het drievoudige getal brengt het magische quaternario voort (dat is het viervoudige getal) en het volmaakte septenarius, het met vele geheimen begiftigde zevende getal. En daar het quaternarius berust in het ternarius, ontstaat het licht der wereld aan de horizon der eeuwigheid (de cirkel!) en plaatst ons voor de volkomen band met God, onze hemelse Vader.*¹⁾

Verder heeft Paracelsus zich zeer kritisch geuit over sommige alchemistische praktijken – vooral over de versluiering van het proces – waarop de Arabieren en Grieken en waaruit de alchemisten in de middeleeuwen hun tradities voornamelijk baseerden, die de *verborgen tekens, de hiëroglifyen van de Perzen en Egyptenaren* slechts gedeeltelijk begrepen en die *dit geheim niet naar de mening van de magorum of wijzen «het boven-hemelse», maar «het geheim van de filosofie» of, volgens Pythagoras, «hun steen», noemden*. Daaruit zouden al die koeterwaalse beschrijvingen zijn ontstaan, waardoor voor latere zoekers de oorspronkelijke substantie verborgen bleef en hun de geringste kennis onthouden werd.¹⁾ Als voorbeeld van zulke oude wijze priesterkoningen van de Perzen noemt Paracelsus *de drie wijzen uit het morgenland, die Christum Jesus sedert zonsopgang zochten en die als natuurkundige priesters werden aangeduid*.

Doctor in de Heilige Schrift

In het aanvankelijk aan Paracelsus toegeschreven geschrift *Pansophia*, een verhandeling over de geheimen van de schepping aller

dingen, komen de denktrant en de filosofie van Paracelsus nog duidelijker tot uitdrukking. Daarin loopt hij met zijn gedachten en zijn heldere betoogtrant op latere auteurs als Weigel, Boehme en Gichtel vooruit. Maar ook op Sincerus Renatus, Naxagoras en Maullius en vele andere *goud- en rozenkruisers* in de zeventiende en de achttiende eeuw.

Ook in zijn *Sermones* (preken) en in *De Vita Beata* (Over het gezegende leven)¹⁾ komt deze stijl tot uitdrukking. Zijn filosofische en af en toe poëtische subtiliteit heeft heel weinig te maken met *een lompe vechtjas* zoals bijvoorbeeld zijn secretaris hem afschilderde. Deze zegt dat zijn meester met getrokken zwaard, gesticulerend en met grote stappen door de kamer lopend, bulderde en met stemverheffing zijn geschriften dicteerde. Op zodanige wijze, dat het hem af en toe flink bang maakte.

In zijn preek *Geeft de keizers wat des keizers is en God wat Godes is*¹⁾ wordt de levenshouding van Paracelsus op een wijze belicht die uit tal van biografieën bekend is. Zijn tijdgenoten namen hem kwalijk, dat hij zich niet als andere artsen, prachtig kleedde met sabelbont en purperen gewaden en zich op kosten van de rijken verrijkte, maar dat hij de armen schonk wat de rijken hem betaald hadden en menigeen belangeloos hielp:

God geven – dat betekent dat wij van ons wezen aan God moeten geven, namelijk van onze krachten, onze ziel en ons gemoed. Zo moeten wij ook de armen met al onze krachten helpen en niet bang zijn om onszelf dingen te onthouden; dat is ons daaraan onttrekken en niet op kosten van armen en noodduftigen rijk worden.

Een typisch element uit de latere theosofische en antroposofische overleveringen over de wet van oorzaak en gevolg, is te vinden in *De proloog tot het zalige leven*.¹⁾ Onze gerichtheid, onze gedachten en onze wensen bepalen wat ons toekomt. Paracelsus verklaart dit door in te gaan op de gelijkenis van

de akker en het zaad: *Want de akker [...] is niet zonder rede, maar [...] alleen dat wat hij wil, wordt in hem gezaaid [...] dus: waarnaar de akker dorst, dezelfde drank wordt hem gegeven; waarnaar hij hongert, dezelfde spijs wordt in hem gezaaid.*

Daarnaast toont Paracelsus ook een eigenaardige en originele visie op deemoed en gelovigheid. Niets kan geschieden zonder de wil van God – zelfs als het gaat om de wet van oorzaak en gevolg. Dat betekent daarom het goede of het boze doen:

Men zou daarover wellicht kunnen zeggen, dat wij een vrije wil hebben om iets wel of niet te doen. Dat is niet zo. Wij kunnen niets doen, als God het ons niet geeft te doen [...] Hoe zou de mens doen wat hij wil, terwijl hij zelfs een haar niet wit of zwart kan maken [...]?

En over genezingen door de apostelen: *Nu ziet, wie daar zijn eigen wil had: de apostel of de bezetene. Namelijk geen van beiden. De apostelen volbrachten de wil van God, de bezetenen de wil van de duivel [...]; maar nog steeds heeft de mens daarin geen vrije wil.*

Theophrastus

Zeker is het waar dat Paracelsus menige gelegenheid aangreep om zijn ongenoegen te uiten over de machtsstrijd die in zijn tijd plaatsvond en die zeker in de moderne tijd nog niet veranderd is. In één van zijn religieuze verhandelingen zegt hij: *Eén die bekwaam is en verstand heeft, God erkent en de liefde en de waarheid, en daarin wandelt – en (deze mens) komt op een plaats waar hij boeren, burgers, edelen, monniken en papen etc. vindt. En een deel is zó hebzuchtig, dat zij Gods aard niet achten. Het andere deel is zó grof, zo etterig, dat het van God niets wil horen [...]*

Daarnaast glanzen echter ook liefde en begrip en een groot vertrouwen dat genezing en heiliging mogelijk zijn; maar dat *er eerst een ander vlees moet zijn; dat ook alleen diegenen, die in hem geloven, wederom geboren en geschapen worden, maar in het vlees en bloed, dat gewordt door den Heiligen Geest.* Tegelijkertijd verontschuldigt hij zich zelfs voor het onderscheid dat hij maakt tussen ongelovigen en gelovigen. [...] *want ik ben geen apostel of iets dergelijks, doch een philosophus naar de Duitse aard.*

Dat er echter apostelen of goddelijke afgezanten nodig zijn voor de ontwikkeling van wereld en mensheid, en dat deze afgezanten ook werkelijk optreden, vermeldt Paracelsus met grote dankbaarheid in de volgende woorden:

Dat zijn de grootste werken die God ons bewijst, dat hij ons allemaal met zalige mensen verzorgt, die ons wijzen en leiden zullen in het eeuwige, zalige leven [...] Dat is het zout in ons hart. Dat zijn de lichten van de wereld en van alle mensen; dat zijn degenen, die hoeden en geven, leiden en voeden.¹⁾

Miles Christianus

Niet zonder bitterheid vervolgt hij:

Dat is de ware religio des geestes, die uit de hemel komt, zonder enig bedrog, zonder enige misleiding en zonder iets verkeers.

Ziekte is voor Paracelsus alles wat niet heel, niet heilig, is. Daarom ziet hij de ware apostelen van Christus tevens als artsen. En omgekeerd. Een ware arts kan alleen diegene zijn die Christus in waarheid navolgt. De ware religie is ook het ware geneesmiddel, dat evenzo door God is geschapen als de *artsenij uit de aarde*, waarmee de zieken geholpen kunnen worden. Omdat nu de boze vijand zich erop toelegt om de *ware artsenij* met alle mogelijke middelen verdacht te maken zodat haar waar-

heid niet erkend zou worden, is het nodig om daar, waar heiligen ontbreken, de geestelijke artsenij te vervangen door andere artsenij. *Zo verre het de natuur mogelijk is en van God verordend en kracht gegeven is [...] Want God begeert niet dat wij sterven, doch alleen dat wij in leven blijven [...] dat is dat wij ons bekeren. Daarom veracht de wijze man de heilkunst niet, want hij weet dat zij uit God geschapen is om de mens in zijn ziekte te helpen [...] ¹⁾*

In dit verband beschrijft hij ook het verschil tussen de magie *naar* de natuur – dat is voor hem de ware wijsheid – en de magie *tegen* de natuur – dat is voor hem de dodelijke wijsheid.

Want niet onze wijsheid zal gebruikt worden, maar de goddelijke. De onze is niets dan gekkenwerk. Zo nu God de wijsheid is, zo zal zij bij Hem en niet bij ons worden gezocht. Want veel dwaling en misleiding komen uit de valse, vermeende religionibus [...]

Ook de kunsten zijn er niet voor zichzelf, noch alleen omwille van het genoegen, noch om *in weelde daarmee te leven*. Met betrekking tot de muziek beklemtoont hij dat zij geëigend is om boze geesten of ingebeelde verschijnselen te verdrijven. Daarmee neemt hij zijn plaats in van diegenen die muziek als geneesmiddel gebruiken, zoals de Pythagoreeërs dat deden en vele natuurvolkeren dat ook nog altijd doen. Maar Paracelsus gaat een stap verder en ontwikkelt een visie die pas in de twintigste eeuw bij Jan van Rijckenborgh in het boekje *Demasqué* (Roze kruis Pers, 1981) terugkeert. Paracelsus: *Evenzo neemt de musica de geest Afernoch weg, waaruit de dopers en dergelijke sekten van melancholici opstaan, zij die menen de hemel te zien met God daarin. Dat zijn allemaal ziekten van de hersenen en van het verstand [...] Kunsten kan men bestuderen en leren, maar zij dienen niet om er voordeel, rijkdom en onmatigheid uit te halen, maar tot vreugde van het gemoed, als een geneesmiddel, dat men eet, drinkt; en zij zijn superieur aan die welke*



Miniatuur uit een vijftiende-eeuws handschrift. Een astroloog en een arts bespreken de sterren die gezondheid en het karakter van een mens beïnvloeden. Zentralbibliothek Zürich.

anders het hart verkwikken [...] doch alle, die als geneesmiddel dienen, moeten dan ook in alle eerzaamheid, eerbaar en eerlijk gebruikt en gehanteerd worden, en niet tot weelde, laster of schande etc. worden aangewend.

En daarmee weerlegt Paracelsus – ook nu weer zonder enige uiterlijke aanleiding – een eigenschap, die zijn tegenstanders en vervolgers hem voor het nageslacht hebben toegedicht. Namelijk, dat hij met het gewone volk een weelderig en wild leven zou hebben geleid. Zijn scherpe pen ging echter verder: *Want daar wij tegenover God voor ieder onnodig woord rekenschap moeten afleggen, hoe zwaar zal dan de rekening van de religie zijn, waarin zich meer dan alleen maar onnodige woorden bevinden.*

Dat iemand die zich zodanig in woord en waarheid inspant om Christus na te volgen – vooral tijdens de renaissance die in eerste instantie uiterlijke pracht en oppervlakkigheid naast puriteinse logica in de wetenschap liet ontluiken – dat iemand, die zich dagelijks inzet voor het hoogste en eeuwige goede, zonder daarbij méér te verlangen dan hem toekomt, door zijn omgeving belachelijk wordt gemaakt, ja verdacht en achtervolgd wordt, is te allen tijde een bekend gegeven geweest. Ook hier is duidelijk dat allerlei beweringen van historici en biografen blijkbaar niet veel anders waren dan verdraaiingen van de waarheid en rechtvaardiging van de onwaarheid. Deze zienswijze plaatst ons voor een nieuwe visie op de vaak als ondoorzichtig afgeschilderde figuur van Paracelsus. Een transparant beeld van een van de vele ongekende pelgrims op het pad der waarheid. Dit beeld ontstaat, als wij niet alleen de recepten en verhandelingen van de natuurgenezer Paracelsus navorsen, maar vooral ook zijn niet minder omvangrijke, authentieke religieus-filosofische oeuvre onderzoeken dat een uitermate levendig beeld geeft van de gevoelige ziel van Theophrastus.

Paracelsus

Daarin treedt Paracelsus naar voren als iemand die zich zeker bewust is van zijn uitzonderlijk gedrag en die ook onder de daarmee gepaard gaande eenzaamheid lijdt. Die zijn weg volgt als een opdracht door God gegeven, standvastig en sterk in zijn geloof.

Daarom [...] niet de mensen welgevallig zijn, maar aangenaam zijn voor God; niet rijk aan aardse goederen, maar door God geleerd zijn en in alles god-dienend zijn [...] Want onze werken uit de gaven die God ons gegeven heeft, zullen ons volgen tot in de hemel. En de werken die wij buiten de gaven hebben gedaan, zullen ons volgen tot in de eeuwige verdoe-men-is. Want door de Hoogste zal een ieder beproefd worden.

Wat is dan de weg tot het zalige leven zoals Paracelsus die ziet? Het is dezelfde weg die sinds het begin van het Nieuwe Testament door alle leraren en afgezanten werd voorgeleefd en verkondigd. Het is de onbewerkte steen houthouwen en polijsten. Van binnen uit. Totdat wij het summum bonum – het alleen goede – hebben bereikt:

Omdat wij als grove materie uit de moederschoot komen en dom zijn, is het noodzakelijk dat wij lering ontvangen, opdat wij ons daarna zullen richten en verder kunnen gaan. Daarom, zo volgt hieruit, moeten wij de leer lezen, maar niet alleen lezen, maar dat zij in ons blijft en dat wat zij zegt, ook zo in ons volbracht wordt.¹⁾

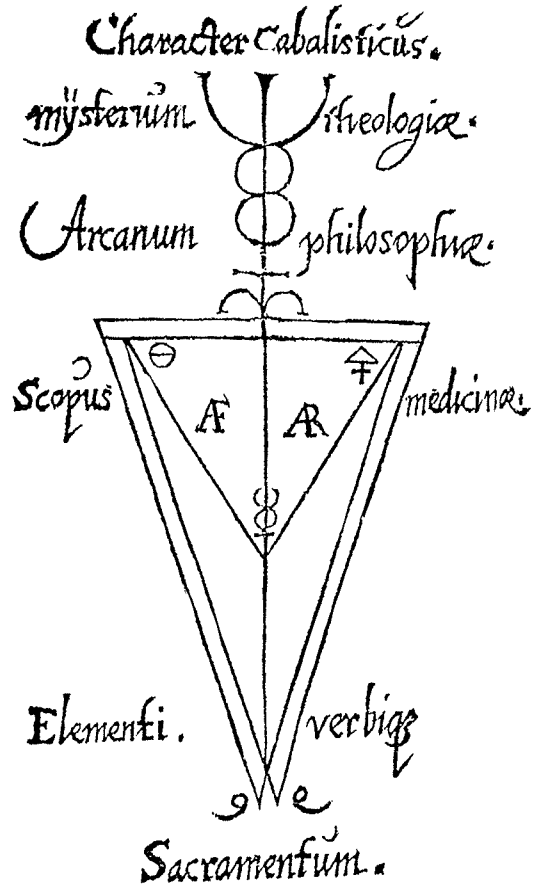
Dit doet ook denken aan hetgeen in de Confessio Fraternitatis R.C. in hoofdstuk X wordt gezegd over de Bijbel: *Gezegend is hij die hem bezit, gezegender is hij die hem leest, het meest gezegend is hij die hem grondig leert kennen, terwijl hij die hem zowel begrijpt als gehoorzaamt het meest aan God gelijk is.⁴⁾*

Von Hohenheim

De daaropvolgende uitvoerige uiteenzetting dat alle deugden als vrijgevigheid, tolerantie, bescheidenheid, medelijden etc. de basis zijn voor het navolgen van Christus, past geheel bij het nieuwe beeld van Theophrastus en zijn opvallende boodschap. Wie zich opnieuw bezint op de rijkdom van zijn taal en zijn *Boek over het geluk der vrijgevigheid*¹⁾ met daarnaast het *Boek over het vruchtbare kindschap* begrijpen gaat, zal achter de veelal als een ruwe, aanstootgevende boer en geneesheer geschetste Paracelsus een deemoedige, vriendelijke en vooral menselijke zoeker aantreffen. Paracelsus was zich zeer goed bewust van de boodschap die hij moest brengen. *De tijd van mijn schrijven is vol geworden. Want ik mag datgene wat ik ten gronde heb gericht, niet ontzien [...]*. Hij onderscheidt zich geenszins van een zoeker of een leerling van een geestesschool. Behalve dan in zijn compromisloze gerichtheid! In zijn verbondenheid met al die zoekers en leraren door alle tijden heen toont hij zijn priesterlijke dienstbaarheid van uur tot uur en een serieus streven naar harmonie in al zijn activiteiten.

Zo staat daar dan het gouden visioen van het Nieuwe Jeruzalem dat later door zoveel auteurs werd geschilderd. Het binnengaan in de goddelijke eenheid, het beeld van harmonie, waarin alle tegenstrijdigheid haar einde vindt. Waar de strijdbare arts, filosoof, adept van beide artsenijen en martelaar van zijn eigen boodschap de duurzame vrede hoopt te bereiken:

Geheilgd leven betekent, dat wij onze heerlijke vrede in het heilige leven van Christus plaatsen en niet daarbuiten; dat wil zeggen in zijn gebod, leer en bevel voortgaan. Want in hem zullen wij zalig blijven, en in hem zullen wij opstaan, en uit het stinkende lichaam zal een verheerlijkt lichaam opgroeien (sic!) [...] zoals ons dat door God, onze hemelse Vader, is toebereid, in Eeuwigheid, in Vrede en Rust, vrijgemaakt van de duivel en de zijnen.



Het zegel van Dr. Adam Haslmayer, de eerste die op de oproep der Rozenkruisers reageerde. zie artikel *Theophrastia Sancta*.

- 1 Theophrastus Paracelsus, *Werke*, W.E. Peuckert, dl.4, 5, 1968.
- 2 Fulcanelli
- 3 *Vide et Mutus Liber*, Edition Weber, 1992.
- 4 *De Belijdenis van de Broederschap van het Rozenkruis*, Jan van Rijckenborgh, Rozenkruis Pers, 2e druk 1984.

Theophrastia Sancta

«Paracelsisme tegenover theologie van de officiële kerk»

In 1569 schreef Lambert Wacker uit Berlijn, een enthousiaste volgeling van Paracelsus, dat Theophrastus Paracelsus von Hohenheim niet alleen *heerser en vorst der genezers* was, maar vooral *koning der theologen en de eerste der juristen*. Of, zoals de schrijver dat uitdrukt: *Theologorum rex et Iurisconsultorum caput*. Hij heeft de Bijbel niet naar de rede, maar naar de geest verklaard. In ieder opzicht kwam hij dicht bij de roos dan iemand voor hem.

Laten wij juristen, die door Paracelsus evenzeer werden veracht als kunstenaars in logica en retoriek, buiten beschouwing. Maar *koning der theologen*? Zover was zelfs de alles-behalve bescheiden Paracelsus zelf nog niet gegaan. Wel heeft hij in zijn boek *Paragranum* (1529-1530) de strijd aangebonden met de gehele medische wereld door trots te schrijven: «Naar mijn inzicht en niet naar het uwe», terwijl hij zichzelf provocerend *Monarcha Medicorum* noemde met de woorden *Mij is het koninkrijk*.

Toen hij in hetzelfde boek aanstoot nam aan zijn bijnaam *Lutherus medicorum*, deed hij dit slechts omdat hij deze titel uit handen van zijn tegenstanders te gering achtte: *Met enige spot hebt gij mij uitgemaakt voor Lutherus medicorum als ware ik een ketter? Ik ben Theophrastus en meer dan hij met wien gij mij vergelijkt. Ik ben dezelfde en nog eveneens monarcha medicorum... Luther laat ik de verantwoording voor het zijne en de mijne geef ik hier. Meent gij, dat ik niet meer dan Luther ben? Terwijl ik bovendien nog, zoals het een christen betaamt, als een apostel met*

meer ambten begaafd ben (te weten, met geneeskunst, filosofie, astronomie, alchimie), moet ik dan alleen maar gelijk aan Luther zijn? Ik zal hem en u aan het werk zetten...

Ik zal Luther en u aan het werk zetten...

Dit laatste heeft Paracelsus bereikt, zij het tientallen jaren na zijn dood. Want generaties polemische theologen moesten zich eerst nog het hoofd breken over de geschriften van de Hohenheimer, voordat zij aan het eind van de zestiende eeuw en nog de hele zeventiende eeuw konden uithalen tegen deze religieuze dissident en radicale criticus van de kerk.

Daar Paracelsus wist dat hij met zijn medische en natuurfilosofische verhandelingen een nieuwe school voor de geneeskunde in het leven had geroepen – of, zoals hij zelf zegt, een *secta Theophrasti, die overwinnen zal en [...] jullie zullen aan mijn filosofie moeten geloven!* –, heeft hij in zijn theologische werken heel beslist ontkend dat hij als het hoofd van een religieuze beweging zou optreden.

Toch is Paracelsus ook in de theologie door alles heen trouw gebleven aan zijn beroemde devies *Alterius non sit, qui suus esse potest* (Weest niet afhankelijk van een ander, als ge uw eigen meester kunt zijn). De uitspraak die door zijn voormalige helper Oporinus werd rondgebazuind: *Toen hij begon te schrijven,*

wilde hij hen (Luther en Zwingli), maar ook de paus, pas goed de les lezen, lijdt dan ook geen twijfel. Want in *De septem punctis idolatriae christianae* (1525) had Paracelsus zich al afgewend van de roomse kerk met stenen muren, die niets te maken had met de door hem zo hevig begeerde katholieke (algemene) Kerk van Geest, Geweten en Profetie. Zes jaren later, in *De secretis secretorum theologia*, onderwierp Paracelsus niet alleen de paus aan zijn onverbiddelijke kritiek, maar ook de Reformatoren.

Daar is niets te vinden

Iedereen zal beweren dat ik het evangelie verkondig, de algehele waarheid, dat ik het Woord Gods onderwijs etc. Geloof hen niet [...] De een zoekt het in Rome, bij de roomsen, de ander bij de Zwinglianen, de derde bij de Lutheranen, de vierde bij de Wederdopers en zo gaat het voort. Die moet u niet geloven, want daar is het niet te vinden [...]. Daaruit volgt slechts dat zij elkander voor bedriegers uitmaken. En dat is waar, want zij zijn bedriegers. Dat zij elkaar leugenaars noemen. En dat is waar, want zij liegen. Dat zij elkander valse christenen noemen. En dat is waar, want beide zijden zijn valse christenen. Dat zij elkander valse profeten noemen. Dat is allemaal waar. Want God heeft hen niet geroepen om profeten te zijn, maar vernietigers van hun eigen wereld. Met voor allen hetzelfde doel. Zij noemen elkaar anti-christen. Dat is waar; want zij hollen hun rijk uit en voeren het naar de ondergang [...]. De paus en de zijnen schreeuwen om bloed: doodt ze, hangt ze op, verbrandt ze, verdrinkt ze enz. De anderen hebben binnen enkele jaren vele duizenden om het leven gebracht. Ook zij schreeuwen: doodt ze, verdrinkt ze enz. Dat zijn de vruchten die zij dragen en waaraan men hen herkennen kan... Alleen aan het zwaard en het vuur! Daarom volgt u de lijn uwer ouders. Dat doet de paus eveneens, hetgeen algemeen bekend is; dat doet Luther ook, want iedereen weet best

dat zolang hij leeft niemand van zijn gemeente spreken mag. Alleen hangen! (Christus) heeft u profeten, wijze mannen en schrijvers gezonden. Dat wil zeggen: geen Luther, Zwingli, Buzer, Lambert e.a.; want dezen zijn kinderen van diegenen die het bloed der profeten vergoten hebben. Hij heeft al dezen, maar ook de paus, vele profeten, wijze mannen en schrijvers gezonden. Maar zij hebben hen gedood, gefolterd, gegeseld en hen aangezien voor narren en dwazen, voor leugenaars, valse christenen, ongelovigen en door de duivel bezeten; en als een bende narren zijn zij veracht en gesmaad (daar zij het waagden) tegen zulke hooggeleerde heren te spreken, die toch vaardig zijn in het Grieks, Chaldeeus, Hebreeus, Alacutisch, Latijn etc. [...]. Jullie knutselen elke dag een regel in elkaar, maar hen, die hun lering van God hebben ontvangen en met jullie daarover spraken, hebben jullie laten onthoofden, verbranden en weggagen. Zij toch zijn de profeten van wie Christus zegt dat jullie hen zult doden. Jullie schaamt je echter niet voor je leugens; dat is monniken en papen nu eenmaal aangeboren.

Das Buch
PARAMIRVM,
Des Ehrwürdigen Hoherfarnen
AVREOLI THEOPHRASTI
von Hohenheim, Darin die ware

Elk wil met zijn leer beter en heiliger zijn dan de ander

Met zijn theologische geschriften heeft Paracelsus niet gestreefd naar het stichten van een nieuwe sekte, maar veeleer een poging gedaan om, als daartoe gerechtigd christen die slechts God en de natuur wenste te dienen, de elkaar bestrijdende religieuze partijen hun machtsmonopolie en zelfs hun bestaansrecht te ontnemen. Dat deze poging geen kans maakte, was hij zich bewust toen hij zijn profetische woorden over de religieuze tweedracht

neerschreef in zijn boek *De imaginibus*:

Want spoedig daarop is Luther met zijn leer gekomen en de ene sekte na de andere verscheen onder het mom van de lutherse leer. En dat gaat nog steeds door. Want er zullen nog meer sekten komen en elk wil gelijk hebben en met zijn leer beter en heiliger zijn dan de andere. Godsdienst en kerk zullen geen eenheid en geen vrede kennen tot aan de gouden tijd van het laatste der dagen.

Zich bemoeien met religieuze tweedracht was zijns inziens niet de oplossing. Hij kon veel beter zwijgen tot hij zijn medische, filosofische en theologische verhandelingen gereed had en slechts enkelen laten delen in hetgeen er in zijn pen gescholen had.

Tijdbommen voor komende generaties

Later schreef hij, als inleiding tot zijn gehele theologische werk, het volgende: *Ik heb mijn mond gehouden, opdat ik niet door donder en bliksem zou worden overvallen. Zo heb ik mijn tijd doorgebracht en ik heb mij niet met hen bemoeid.*

Dank zij deze handige tactiek in een tijd van toenemende onverdraagzaamheid, is Paracelsus zijn leven lang niet door de heersende religieuze partijen als ketter beschouwd noch vervolgd. In tegenstelling tot Sebastian Franck, Schwenckfeld en Servet. Maar daardoor zag hij ook af van een regelrechte invloed op zijn tijdgenoten. Zijn manuscripten vol theologisch en natuurfilosofisch dynamiet waren op een

veilige plaats weggeborgen. Het waren gevaarlijke tijdbommen die later het machtsmonopolie van de gevestigde kerken en het gebouw van de conservatieve wetenschap dreigden op te blazen.

Toen Paracelsus in 1541 te Salzburg stierf, volgde er eerst een grote stilte. Slechts een enkeling wist iets af van zijn enorme literaire productie die ruim honderd medische en natuurfilosofische boeken omvatte en evenveel theologische verhandelingen plus een onbekend aantal werken dat verloren is gegaan. De best geïnformeerde kenner op dit gebied was Konrad Gesner, stadsarts van Zürich. In zijn *Bibliographia Universalis* (1545) wist hij echter niet meer te vermelden dan de *Wondheling*, gedrukt in Bazel, en een manuscript van voordrachten in Bazel gehouden. Gesner, die Paracelsus slechts geringschattend afdeed, wist zelfs niet eens wanneer hij gestorven was. En pas aan het slot van zijn tekst zegt hij nog dat de Hohenheimer verder voor de abt van St. Gallen ik weet niet wat voor theologische werken heeft geschreven, die echter niet zijn gedrukt.

Het wekt dan ook geen verbazing dat het dezelfde Konrad Gesner was die 16 jaar later de eerste theologische veroordeling van zijn landgenoot openbaar maakte. In 1561 schreef hij in een brief aan de keizerlijke lijfarts Johannes Crato von Kraftheim: *Dat Paracelsus een Ari-aan was, staat voor mij vast.* In die tussentijd had de stadsarts van Zürich zich niet speciaal met het werk van Paracelsus beziggehouden. Want, zo schrijft hij verder, hij had geen lijst van geschriften van Paracelsus, maar hij had ook niet geprobeerd er een te krijgen, hoewel dat voor hem niet zo moeilijk geweest zou zijn. Een jaar daarvoor had hij namelijk bezoek gehad van de beste kenner op dit gebied, Johannes Scultetus Montanus, en zij hadden met elkaar over Paracelsus gesproken. Toch bleef Gesner bij zijn mening, want Paracelsus – zo schrijft Gesner verder – is vast en zeker een goddeloos mens en een magiër geweest, die zich inliet met de duivel en derhalve onwaardig was om samen met goede en beschaafde auteurs, christenen of heidenen, te worden genoemd.

Auflegung PRIMÆ SE
CTIONIS
APHORISMORVM
HIPPOCRATIS:
Durch Doctorem Theophrastum von
Hohenheim.

Orthodoxe medici in het geweer

Crato von Kraftheim was overigens dezelfde mening toegedaan. In 1562 liet hij in Bazel een boek drukken, waarin hij met een uitgebreid woord vooraf de eerste openlijke aanval op Paracelsus en zijn leerlingen begon. Dat Paracelsus niet met name werd genoemd, was niet het werk van Crato, maar van drukker Pietro Perna, die met Paracelsus sympathiseerde en zijn naam eenvoudig uit het woord vooraf weglief. Gesner betreurde dit. *Uw kritiek op de volgelingen van Theophrastus heb ik kunnen ontleen aan uw woord vooraf dat door Perna werd verminkt.* Ondanks dat was het voor iedere lezer volkomen duidelijk, daar Crato schold op die *Magister Enthusiastarum*, onwetende avonturier, fanatieke muggezifter of vervloekte en misdadige afvallige van zijn godsdienst, die, aldus voegde Crato toe, *zoals godsdienstijveraars gewoonlijk doen, alle oude en geaccepteerde boeken voor vals uitmaakte en alleen de Here God, het heelal en ik weet niet wat nog meer, als de enige goede gids ter genezing neemt en daaruit, door zijn natuurlijke vaardigheden, een alchimie, een nieuwe astronomie en een gezochte samenhang van alle dingen bij elkaar moet hebben gedroomd.*

Vele onschatbare kleinodiën bewaard gebleven

Tegen de onstuitbare vloed van medische en natuurfilosofische verhandelingen afkomstig van drukpersen in Bazel, Keulen en Straatsburg, kwamen na 1562 steeds meer grote orthodoxe medische geleerden in het verweer. Niet zozeer met wapens uit hun eigen vakgebied, maar veeleer met theologische argumenten. Want zij hadden als eersten het theologisch dynamiet in Paracelsus' geschriften onderkend. En zij waren ervan overtuigd dat de meest efficiënte verdediging van het orthodox-wetenschappelijke denkmodel dien-

de te beginnen met verdediging van de theologische basis.

Het waren uitsluitend medici als Gasser, Steglin, Weyer, Solenander, Marstaller en Reussner die bij het begin van de opleving zowel Paracelsus als zijn aanhangers van ketterij betichtten. In het eerste deel van *Disputationes de medicina nova Paracelsi* (1571) bereikte Thomas Erastus het hoogtepunt van hatelijkheid en laster. Erastus schrok er zelfs niet voor terug om de doodstraf te eisen voor aanhangers van de magiër Paracelsus. Met dit doel voor ogen trachtte hij ook de invloedrijke gereformeerde theoloog Heinrich Bullinger te bepraten: *Ik bezweer u bij alles wat mij heilig is, dat Arius, Photinus, Mohammed noch de een of andere Turk of ketter ooit zo kettters is geweest als deze heilloze magiër.*

Al met al hadden Erastus noch zijn geestverwanten ook maar een enkele regel uit een theologisch geschrift van Paracelsus onder ogen gehad. Dat vonden zij kennelijk ook niet nodig, want zij hadden allemaal de beroemde brief van Oporin (1565) met zijn anekdotes over de religieuze levenswandel van Paracelsus gelezen. Maar zelfs de neef van Oporin, de bedachtzame Theodor Zwinger, die enkele jaren nadien door zijn intensieve studie van Hippocrates de grote waarde van Paracelsus had erkend en deze ontdekking, tot grote schrik van zijn gildebroeders, ook had gepubliceerd, schijnt amper interesse te hebben getoond voor de theologische verhandelingen van Paracelsus. In 1564 schreef hij in een vele malen afgeschreven brief het volgende: *Over de gewoonten van Paracelsus wil ik mij niet uitlaten, want ik vind dat niet nodig, immers, slecht of goed, zij dragen niet aan de wetenschap bij, noch doen er iets aan af. Van zijn eerbied of vroomheid kan ik echter getuigen dat hij vele geschriften over religie heeft geschreven die nog altijd als onschatbare kleinodiën door zijn aanhangers worden bewaard. Maar iedereen kan weten dat Paracelsus een overtuigd atheïst was.*

Kosmosofisch denken

Met deze wijd verbreide mening hadden de eerste aanhangers en uitgevers van Paracelsus het niet gemakkelijk. Zij stonden voor een onplezierig alternatief. Of zij moesten de aantijgingen onbeantwoord laten en trachten de debatten te beperken tot medisch-natuurfilosofisch gebied, wat bij een zo veelomvattend kosmosofisch denker als Paracelsus bijna niet mogelijk was. Of zij moesten besluiten om zijn theologische geschriften toch te publiceren om zo het feitenmateriaal te completeren, hetgeen gezien de verfijnde strijdtechnieken en de licht ontvlambare *rabies theologica* van de godgeleerden zeker zou betekenen dat men zich tientallen jaren niet meer met zijn medische inzichten bezig kon houden.

En dus besloten Adam von Bodenstein en Michael Toxites, volgelingen van zijn leer, in het woord vooraf van hun Paracelsus-edities de typisch theologische probleemstellingen met bloemrijke algemeenheden uit de weg te gaan. Anderen, zoals de Fransen Joseph Duchesne en Bernard Penot, verkozen zich nadrukkelijk van zijn theologische ideeën te distantiëren. Gerard Dorn deed een poging het gnostieke scheppingsverhaal in de *Philosophia ad Aethiopiensium* met orthodoxe platonische begrippen af te zwakken.

Zijn teksten werden omgebogen naar het heersende geloof

Onbekende schrijvers van een samenvatting van theologische gedachten van Paracelsus konden de verleiding niet weerstaan om zijn teksten naar het heersende geloof om te buigen. Maar ook Johann Huser in Basel, de beste kenner van zijn nalatenschap en uitgever van de eerste complete uitgave, schijnt niet de minste hinder te hebben ondervonden toen hij in zijn woord vooraf waaghalzerig vaststelde: *Met betrekking tot het geloof van Para-*

celsus is bekend dat hij zich niet van de heilige Katholieke en Roomse Kerk heeft afgescheiden, maar aan haar trouw is gebleven!

Slechts enkelen van de meer bekende zestiende-eeuwse volgelingen van Paracelsus zijn een directe confrontatie in de theologische arena niet uit de weg gegaan. In een geschrift van 1584 staat het verwijt van de Engelsman Thomas Muffet aan Erastus, dat deze met zijn botte argumenten en zijn monsterachtige geschreeuw om de beul, alleen maar de medische concurrentie in diskrediet wil brengen. *Want stel dat Paracelsus inderdaad ten aanzien van de schepping der wereld en de god-*

ONOMASTICON

Theophrasti
Paracelsi eigne auflegüg
 etlicher seiner wörter vnd pre-
 parierungen / Zusammen
 gebracht / durch

Doct. Adamen von Bodenstein.



Mit Röm. Kei. Mai. Gnad und Freyheit.

Getruckt zu Basel bey Peter Perna/

At Mon 20th June 1874
A. G. & Co. Ballerup N. 74
A. G. & Co.

*«Onomasticon» van Adam von Bodenstein, 1575.
In dit boek werden de karakteristieke
uitdrukkingen van Paracelsus verklaard.
Zentralbibliothek Luzern.*

delijke heerschappij een andere mening had verkondigd dan Mozes – zo schreef de nuchtere Engelsman – wat heeft dat dan te maken met de geneeskunst en wat was dan het verschil tussen hem en de aartsheiden Galenus, die door Erastus en zijn collega's welhaast als god aanbeden werd? Alexander von Suchten uit Gdansk maakte zich eveneens vrolijk over *die onbeduidende boeken van doctor Förtzle uit Heidelberg*, die zeker veel van Aristoteles, Zwingli en Arianus gelezen had, maar als een goed *dialecticus en rhetoricus* niet het minste had begrepen van de werken van Paracelsus en hun *stylo magio*. Want de magie van Paracelsus had niets te maken met toverij of duivelswerk, waarover Erastus zo luid schreeuwde, *maar met de allerhoogste wijsheid betreffende de werken Gods en kennis van de verborgen natuur*.

Niets van Paracelsus begrepen

Von Suchten was niet iemand die zich door confessionele kemphanen de mond liet snoeren. Met zijn verhandeling *De vera Medicina*, waarin hij verklaarde dat theologie, geneeskunst en astronomie, net als bij de Goddelijke Drie-eenheid, drie onderafdelingen of hypostasen waren van een enkele magie, had hij zich in het begin der jaren zestig niet alleen de woede van Gesner, Crato en andere artsen op de hals gehaald, maar ook – zonder opzet – Paracelsus en zijn aanhangers van Arianisme verdacht. Ondanks dat schreef hij direct daarop een boek over *De tribus facultatibus*, of een *Kort bericht over de Waarheid en Spitsvondigheden van de drie voornaamste faculteiten, als daar zijn Theologie, Astronomie en Medicijnen*. In een hermetische allegorie over de moeizame weg die de mens moet gaan om kennis te verkrijgen van God, de Natuur en de Geneeskunst verdedigde Von Suchten dat de eigen ervaring voortreffelijker is dan kennis die op speculatie of autoriteit berust. Overigens is *De tribus facultatibus* literair gezien het mooiste en theo-

logisch gezien het meest gewaagde geschrift over de inzichten van Paracelsus. Hierin worden de Reformatoren bijvoorbeeld berispt omdat zij met het afschaffen van de oude kerkritualen het kind met het badwater hebben weggegooid. *Want, zo schreef Von Suchten, de mis, het gezang en andere kerkelijke sier zijn toch door de magiërs aan de theologie verleend, voor het geval de magische boeken over theologie, waarvan slechts het Oude en het Nieuwe Testament nog over waren, verloren zouden gaan*.

Het laat zich gemakkelijk voorstellen welke verregaande gevolgen de publikatie van zo'n werk op dit vroege tijdstip gehad moest hebben op de nieuwe opleving van het Paracelsisme. Hetzelfde geldt evenzeer voor de theologische geschriften van Paracelsus, die alleen van hand tot hand werden doorgegeven en zo vaak werden overgeschreven dat men het verlies van de originele geschriften uit Neuburg aan de Donau, Sankt Gallen, Salzburg en Keulen gemakkelijker kan overleven.

Door deze gedwongen heimelijkheid kwam het theologische Paracelsisme onvermijdelijk in contact met andere religieuze randbewegingen als het Osiandrisme, Schwenckfelderisme, Castellionisme en andere liefhebbers van Tauler of de Theologia Deutsch. Dat dit voor het Paracelsisme een verrijking was, lijdt nauwelijks twijfel. Maar het had ook een vergaande radicalisering tot gevolg en gemeenschappelijke aspecten (zoals het spirituele uitgangspunt tegenover de gevestigde kerken, de op de praktijk gerichte ethiek en het profetisch wereldbeeld van uitersten) werden wederzijds versterkt.

Veel verzacht, gecorrigeerd of weggelaten

Als voorbeeld geldt de beroemde *Cyclopädia Paracelsica Christiana* (1585), die in taalkundig opzicht radicaler was en alles overtreft wat tot dan toe over het Paracelsisme open-

baar was gemaakt. De uitgever zegt in het woord vooraf dat hij alle te heftige aanvallen op tegenstanders uit die tijd *verzacht, gecorrigeerd en vaak veel weggelaten heeft*. Of de anonieme auteur, een zogenaamde *bisschoppelijke kanselier uit Salzburg*, dezelfde is als Karl Rauchenberg Saliburgensis, alchimist en vriend van Von Suchten, is nog steeds niet gebleken. Hier zij echter benadrukt dat het manuscript van de *Cyclopädia* afkomstig is uit de bibliotheek van een Schwenckfelder, Marquard von Hattstein, die als katholiek bisschop van Speier de kerk in zijn bisdom vertegenwoordigde. Maar ook dat de uitgever een bekende Schwenckfelder was, namelijk Samuel Eisenmenger alias Syderocrates, die wegens zijn religieuze opvattingen uit de orthodox-lutherse universiteit van Tübingen geweerd werd. Voorts moet worden opgemerkt dat Eisenmenger ook het tegen Calvijn gerichte boek *De calumnia* van Sebastian Castellio op een belangrijke plaats heeft geciteerd.

De Schwabische arts en astronoom Helisus Röslin uit Plieningen, vooral bekend door discussie met Kepler en zijn studie van de historie van de wetenschap, was aanhanger van Schwenckfeld en Paracelsus. Maar bovendien een belangrijk Chiliast en favoriet leerling van Eisenmenger. Hoe slecht het nog altijd staat met het Röslin-onderzoek blijkt wel uit het feit dat zijn laatste bibliograaf, Paul Diesner, niets wist van de drie gedrukte uitgaven van Röslin's belangrijkste werk *Speculum et Harmonia Mundi: Das ist Weltspiegel, mit Vergleichung der Monarchien und Welt-Regimenten*, laat staan van andere, eveneens anoniem verschenen theologische werken of van de meer dan veertig niet gepubliceerde manuscripten, die onder het pseudoniem Lambertus Floridus Pliengensis in de bibliotheek van Karl Wiedemann in Augsburg waren gedeponneerd.

Groot aantal werken van Paracelsus gered

ARCHIDOXORVM
Des Hochgelehrten
 vnd weit berühmtesten Herren D.
 Theophrasti Paracelsi X. Bücher, so wir
 die Vorred de Mysterio Microcosmi, für
 das erst Buch achten wollen.

Darzu sind von neuem/dise folgenden stück
 Tractat kommen.

- I. De Tempore.
- II. De Imaginibus.
- III. De Speculi Confectione.
- IIII. De Compositione Metallorum.
- V. De Sigillis Plantarum.

Wird nemlich publiciert vnd auß geschriebnen Exemplaren
 außtug geben.



M> D> LXXII>

De Augsburger stadsarts Karl Wiedemann is voor iedere onderzoeker van Paracelsus een begrip. Door ruim dertig jaren kopiëren en verzamelen heeft hij vele niet gedrukte werken van Paracelsus voor het nageslacht gered. Slechts enkelen weten dat hij als vooraanstaand Schwenckfelder ook een groot deel van de handschriften van Schwenckfeld en bijna de hele nalatenschap van diens naaste medewerkers, Valentin Krautwald en Adam Reisner, in bezit heeft gehad en eveneens heeft gered. Na afronding van zijn medicijnenstudie had Wiedemann als secretaris van de Engelse alchimist Edward Kelley een tijd lang in Praag bij keizer Rudolph II en in Trebon bij de Rosenbergs gediend. Daardoor kwam hij in contact met de meeste aanhangers van Paracelsus uit die tijd. Tot zijn relaties behoorden ook de eerste verbreiders van *De Manifesten* der Rosenkruisers, de eerste uitgevers van de *Theologica* van Paracelsus en van de geschriften van Weigel en die van de pseudo-Weigellitteratuur.

Sleutelen aan zijn geschriften

Wie thans over Valentin Weigels geschriften wil spreken, raakt spoedig in moeilijkheden. Want Horst Pfefferl heeft aan Weigel toegeschreven werk onlangs dramatisch gereduceerd. Met de waardebeoordeling moet men wachten totdat Pfefferls bewijsvoering openbaar wordt. Voor de ontwikkeling van het Paracelsisme tot religie speelt de vraag over *echt of onecht* bij Weigel een ondergeschikte rol. In de eerste plaats hebben zijn werken als totaal hun uitwerking gehad. In de tweede plaats waren zowel Weigel als zijn medewerkers, kopieerders en/of vervalsers allemaal geestdriftige lezers van de theologische en natuurfilosofische geschriften van Paracelsus. Maar of Weigels medewerkers zich ook bezondigd hebben door aan de geschriften van Paracelsus te sleutelen (zoals het pseudo-paracelsische geschrift *De secretis creationis*), valt niet zonder meer uit te sluiten. Daarmede zouden ze echter een reeds bestaande traditie van bezorgde betweters, ongeduldige radicalen of handige propagandisten hebben voortgezet, die Paracelsus als uithangbord gebruikten om het dubbele juk van de roomse antichrist en het apokalyptische beest (zo pleegde de oude Paracelsist Johannes Montanus de Augsburger geloofsbelijdenis te noemen) eindelijk te kunnen verbreken. Maar ook deze pseudo-epigrafische voortbrengselen zijn historische getuigen van het Paracelsisme en zij verdienen dat er kennis van wordt genomen.

Paracelsus als uithangbord

Eind zestiende eeuw was het medisch en natuurfilosofisch oeuvre van Paracelsus reeds gedrukt. De heden nog maatgevende volledige uitgave van de katholiek Johannes Huser en zijn protestantse medewerker Paul Linck was, dank zij financiële ondersteuning van de aartsbisschop van Keulen, na 1589 in Bazel verschenen. Zoals niet anders te verwachten

viel, zijn de theologische geschriften (deels tot op heden) ongedrukt verloren gegaan. De laatste, die de originele theologische geschriften van Paracelsus kon benutten en er uitvoerige uittreksels uit maakte, was Paul Linck die in een ongepubliceerd chiliastisch werk *Rechter Bericht von den dreyen Seculis und Judiciis divinis post diluvium* (1599) Paracelsus (naast Gioacchino da Fiore, Brigitte von Schweden, Johann Tauler en Guillaume Postel) vermeldt als verkondiger van een spoedig aanbrekend gouden tijdperk (van een Gouden Wereld).

PHILOSOPHIAE

MAGNAE THEOPHRA-

sti Paracelsi, Tractatus.

EX LIBRIS DE VERA
INFLVENTIA RERV.

Don warhaffteger Influentz der
dingen.

Paracelsus bevorderd tot profeet

Het wekt geen verbazing dat de meeste losse publikaties van de Hohenheimer tussen 1605 en 1635 uit echte en toegedichte voorspellingen bestaan. Meer nog, hij werd postuum de stichter van de nieuwe religie van de twee lichten (Licht van genade en licht der natuur), waarin, zoals de Paracelsist Oswald Croll in het woord vooraf van zijn *Basilica Chimica* (1609) geestdriftig schreef, *het geheel van theologische en filosofische waarheid en de basis der volkomen religiositeit uit het boek der genade en uit het boek der natuur samen gebonden zijn*. Deze religie kreeg spoedig een naam: *Theophrastia Sancta*, de heilige Theophrastia.

Steeds dringender waarschuwingen

De uitdrukking *Theophrastia* was eigenlijk niet nieuw. Uit de brief van Valentinus de Retis (1562) blijkt dat Paracelsus zelf zijn *Archidoxen* en twee andere boeken de ondertitel *Theophrastia* had gegeven. Daarom luidt de titel van elk boek in de eerste uitgave *Archidoxis ex Theophrastia Paracelsi Magni liber*. Het register van de volledige gedrukte uitgave werd *Theophrastia of Doctrinae Paracelsi Theatrum* genoemd. Maar Gesner en Erastus – om nog maar te zwijgen van de Paracelsistenvervolker Andreas Libavius – hadden de uitdrukkingen *Theophrastia* en *Theophrastei* van tijd tot tijd ook als scheldwoord gebruikt.

De eerste die in een gedrukt boek over *Theophrastia Sancta* sprak, was de bereisde Paracelsist Benediktus Figulus. In het woord vooraf van het *Pandora Magnalium naturalium aurea et benedicta* (1608) zegt hij niet alleen dat hij de *kabbalistische en theologische boeken van onze dierbare hoogbegenadigde monarch en praeceptor Ph. Theophrasti ter zijner hoogzalghe nagedachtenis, tot eeuwig heil en zaligheid van het ganse Christendom* door druk wil bevorderen, maar ook voor het eerst dat hij leerling is van de *Sacrosancta Theophrastia und immortalis Philosophia Christi*.

Deze formulering had Figulus echter niet zelf bedacht, maar hij had dit van de Tiroler schoolmeester, musicus en alchimist Adam Haslmayr (over wie meer in een volgend nummer van het Pentagram) overgenomen. Deze had de theologische boeken van Paracelsus dermate intensief gelezen en zich er innerlijk mee verbonden, dat hij alleen nog over de heilige *Theophrastia* sprak.

Grote verwarring onder de theologen

Theologen hadden reeds tevergeefs geprobeerd de gevreesde verwarring tegen te houden. Want het grote aantal boeken van Weigel en Paracelsus had spoedig een vloedgolf van

151

Das dritte Buch **Sagatis Philosophiae der** grossen Astronomie/ von den freysten Olympi nou/ Theophrasti Paracelsi.



Diese Astronomie/wie vor im ersten Buch in der ersten Tabula gemeldet/hat iren vrsprung auß dem Glauben/derhalben sie allein den gleybigen Christen geben wirt. Darumb wirdt sie erkennet bey den Wercken/das man sie mit allen freysten gebrauch/dieweil in ihr die krafft vnd sterc der Christlichen Werck ligt.

reacties van orthodox-lutherse en gereformeerde theologen tweegebracht. De katholieken hielden zich echter veel meer afzijdig. Voor hen waren alle anderen vijanden en ketters. De werken van Paracelsus waren immers reeds lang op de Index gezet. Alleen in 1634 hadden zij zich in Brussel, tijdens het inquisitieproces tegen Johan Baptista van Helmont, ingespannen om de leer van Paracelsus ingrijpend te censureren.

Inquisitie tegen waarheidszoekers

Het heftigst reageerden de Lutheranen in Duitsland. Doordat de lezers met Duits bereikt konden worden, zagen zij zichzelf als het directe doel van de theophrastische en weigeliaanse 'prullaria'. Bovendien waren de meeste van deze 'opruimende' boeken ook in lutherse steden gedrukt, zonder dat de theologen dat konden verhinderen. Er bleef niets anders over dan steeds dringender te waarschuwen tegen deze nieuwe en fanatieke 'theologie' en de reeds aangerichte schade met een stortvloed van woedend verweer te bestrijden. Dat deed bijvoorbeeld de predikant Nicolas Hunnius uit Wittenberg. Eerst in het Latijn met zijn *Principia Theologiae Fana-ticae, quae Paracelsus genuit atque Weigelius interpolavit* (1618) en later in het Duits in de *Christlichen Betrachtung der neuen Paracelsischen und Weigelianischen Theologie* (1622). Andreas Merck, predikant in Halle,

schreef een *Treuherzige Warnung vor dem Weigelianismo* (1620), de Hamburgse theoloog Johannes Schellhammer zijn *Widerlegung der vermeinten Postill V. Weigelii* (1621) en de Tübinger professor Theodor Thumm zijn *Impietas Weigeliana* (1622). En zo waren er vele anderen.

De Duitse Calvinisten namen meer tijd voor een systematische weerlegging van de *weigelianischen Irrtümer* en gingen grondiger te werk. Dat blijkt vooral in de *Exercitationes Theologicae* (Amsterdam, 1641) van Christian Beckman uit Anhalt en in de *Antiweigelius* (Kassel, 1652) van Johannes Crocius. Van een aanvankelijke welwillende sympathie of zelfs politiek samengaan van Calvinisten, Rozenkruisers en Weigelianen kan echter geen sprake zijn. Want uitgerekend aan de gereformeerde universiteit van Marburg en op bevel van de calvinistische landgraaf Moritz von Hessen-Kassel werd van 1619 tot 1620 het eerste en tevens maatgevende Duitse inquisitieproces in Duitsland tegen Rozenkruiserij, Weigelianisme en andere dwalingen gevoerd wegens hun *vals licht en uiterlijke schijn*. Beklaagde Philippus Homagius werd tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld.

Alle laster nog eens op een rijtje

Zoals uit genoemde titels van anti-weigeliaanse literatuur blijkt, wisten de orthodoxe theologen zeer goed wie er aan de wieg van de zogenaamde dwalingen van Weigel heeft gestaan. Dat was Paracelsus. In een afzonderlijk hoofdstuk herhaalden zij alle sedert Oporin en Erastus geuite laster en beledigingen met betrekking tot Paracelsus. Waar mogelijk wisten zij die nog te overtreffen. Als goed geschoolde theologen vermeden zij echter wijselijk de arena van de geneeskunde en de natuurfilosofie te betreden. Zij gingen vooral tekeer tegen de afvallige collega Weigel, wiens theologische terminologie voor hen veel gemakkelijker toegankelijk was.

Daarom spraken zij ook liever over Weigelianisme dan over Theophrastia of Paracelsisme, want dat zou bij geneesheren en andere beroepsgroepen tot misverstand kunnen leiden. Want de verdiensten van Paracelsus in *Physica*, in *Chymia et in arte Medica*, aldus Christian Beckmann, hadden ook de toenmalige theologen goedschiks of kwaadschiks moeten erkennen. Daarom werd het Weigelianisme uitgevonden en als de belangrijkste ketterij van de zeventiende eeuw omschreven, hoewel vrijwel niemand uit de barokperiode zichzelf als Weigeliaan heeft beschouwd.

Overeenkomst tussen Gnosis en Theophrastia

Abraham von Franckenberg sloeg de spijker op de kop, toen hij in 1637 zijn opzienbarend geschrift over de overeenkomst van de leer der oude Gnosis en de inzichten van de eigen tijdgenoten de alleszeggende titel *Theophrastia Valentiana* gaf. Het bijvoeglijk naamwoord *Valentiana* verwijst hier naar de gnostieke ketter Valentinus uit de eerste eeuw na Christus, terwijl met het substantief *Theophrastia* op de nieuwe spirituele en theosofische beweging van het einde der zestiende eeuw en het begin van de zeventiende eeuw werd gedoeld, die zo – terecht – naar de oorsprong, Paracelsus, werd teruggevoerd.

Zo heeft Paracelsus dus gelijk gehad, toen hij 100 jaar voordien in zijn boek *Paragranum* schreef: *Ik zal Luther en u aan het werk zetten!*

Dr. Carlos Gilly